

Slutredovisning

Projekt: Bevara och utveckla natur och friluftsliv på Gräsön

Län	Kommun
Uppsala län	Östhammar

Kommunens projektansvarige

Kommunens projektansvarige	Enhet/förvaltning
Camilla Andersson	Östhammars kommun
Postadress	Postnr Postort
Box 66	74221 Östhammar
Telefon	Mobil
0173-864 10	070-241 77 34
E-post	Postgiro/Bankgiro
camilla.andersson@osthammar.se	233-1361
Organisationsnummer	Betalningsreferens
212000-0290	Projekt 0001

Övriga kontaktpersoner

Namn, organisation	Namn, kontaktperson
Östhammars kommun	Camilla Andersson
Typ av organisation	
Kommun	
Postadress	Postnr Postort
Box 66	74221 Östhammar
Telefon	Mobil
0173-866 10	070-241 77 34
E-post	Organisationsnummer
camilla.andersson@osthammar.se	212000-0290

Namn, organisation	Namn, kontaktperson
Gräsöfonden	Inger Abrahamsson
Typ av organisation	
Stiftelse	
Postadress	Postnr Postort
Östermörtarö 230	74297 Gräsö
Telefon	Mobil
0173-351 82	070-337 51 82
E-post	Organisationsnummer
ingabr@telia.com	817301-4336

Namn, organisation	Namn, kontaktperson
Upplandsstiftelsen	Anett Wass
Typ av organisation	
Stiftelse	
Postadress	Postnr Postort
Box 26074	75026 Uppsala
Telefon	Mobil
018-611 62 71	070-1510358
E-post	Organisationsnummer
anett.wass@upplandsstiftelsen.se	817000-7093

Projektbeskrivning

Projektnummer	12100131	Status	Beviljad
Ansökningsår	Projektstart	Projekt slut	Nytt Projekt slut
2010	2010-08-01	2012-12-31	2014-06-30
Tätortsnära	Kmn diarienummer	Lst diarienummer	Projektet drivs av
Projektet är ej tätortsnära	2010 KS176	501-4567-12	Kommun och förening i samverkan

Sammanfattning

Projektet ska skapa förutsättningar för en hållbar utveckling av friluftsliv och naturturism i ett område med höga natur- och kulturvärden och ett mycket stort antal sommarbesökare. Arbetet ska ske i nära samarbete med markägare, brukare och boende och omfattar:

1. Kartläggning och inventering av lämpliga besöksmål och värdefulla natur- och kulturmarker.
2. Visa upp och ställa i ordning ett tiotal besöksmål och värdefulla natur- och kulturmarker, samt säkerställa skötsel och hävd.
3. Informationstavlor och annan information på besöksmålen.
4. Utredning om en centralt belägen informationsplats

Östhammars kommun, Gräsöfonden och Upplandsstiftelsen driver projektet i samverkan med flera lokala aktörer. Projektet omfattar Gräsön och närmast omgivande öar.

Syfte

Syftet med projektet är att i samarbete med lokala aktörer och föreningar:

- skapa förutsättningar för en hållbar utveckling av friluftsliv och naturturism samt att allmänhetens möjligheter till natur- och kulturupplevelser och ett aktivt friluftsliv stimuleras och underlättas,
- ”visa, värna och vårda” några av de biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla natur- och kulturområden på Gräsön,
- skapa attraktiva besöksmål för att visa upp värdefulla natur- och kulturområden samt öka tillgängligheten till dessa värdefulla besöksområden,
- visa pedagogiska exempel på det arbete som bedrivs med att vårda och sköta natur- och kulturlandskapet,
- marknadsföring och information om Gräsöns natur- och kulturlandskap och de iordningställda besöksområdena.

Bakgrund

Gräsön ligger i norra Uppland och är Sveriges till ytan 10:e största ö. Gräsöns natur, kust och skärgård är unika och har mycket höga naturvärden även i ett internationellt perspektiv. Det ålderdomliga jordbrukslandskapet, de gamla bondeskogarna, kalkrika marker och en omväxlande skärgård har skapat förutsättningar för en sällsynt hög artrikedom och biologisk mångfald. Gräsön har också mycket höga värden för friluftsliv och naturturism. Gräsön erbjuder besökaren tillgång till det öppna havet och långa

oexploaterade stränder. Söder och öster om ön ligger en mycket attraktiv skärgård med hundratals små öar, kobbar och skär. Hela Gräsön är präglad av århundradens jordbruk och landskapet har behållit en tilltalande ålderdomliga karaktär. Det är ett attraktivt och omväxlande skärgårdslandskap som möter besökaren med smalflikiga åkrar, beteshagar, strandängar och ljusa skogar.

Ett av de största hoten mot Gräsöns natur-, kultur- och friluftsvärden är nedläggning av jordbruk och upphörd hävd. Ett ambitiöst och aktivt landskapsvårdande arbete pågår därför på Gräsön av flera lokala markägare, brukare, djurägare och föreningar. Genom att man restaurerat och återinfört hävd i de mest värdefulla ängs- och hagmarkerna kan den biologiska mångfalden och det omväxlande skärgårdslandskapet finnas kvar och utvecklas. På flera ställen sker denna skötsel i samarbete med Upplandsstiftelsen och/eller Gräsöfonden. Detta arbete bör visas upp samt utvecklas och på några ställen långsiktigt säkras.

Under sommartid kommer många besökare till Gräsön. På ön bor runt 800 personer permanent, men under sommaren kan så många som 10 000 personer vara här samtidigt. Här finns många fina besöksmål i form av naturreservat och andra attraktiva natur- och kulturmarker samt badplatser, vandringsleder och hamnar m.m. Många besökare har problem att ”hitta ut” till dessa områden. Det finns stora brister i tillgängligheten till många lämpliga besöksmål. Vid flera områden uppkommer under sommartid ofta konfliktsituationer med överbelastning, felparkerade bilar etc. På samrådsmöten, tankesmedjor och hos lokala föreningar har diskuterats problem och möjligheter, ideer och förslag om bl.a. naturturism på Gräsön. I över 10 års tid har ideer diskuterats om att förbättra tillgängligheten och lösa konflikter kring olika besöksmål.

Lokala aktörer

Östhammars kommun, Gräsöfonden och Upplandsstiftelsen driver projektet i samverkan med andra aktörer (markägare/brukare/boende och lokala föreningar). Initiativtagare till projektet är Gräsöfonden, vars styrelse består av representanter från lokala ideella föreningar (LRF, Gräsö Hembygdsförening samt Gräsö skärgårdsråd), samt Upplandsstiftelsen och Östhammars kommun. Det är viktigt med den lokala förankringen för att långsiktigt skapa förutsättningar för en hållbar utveckling av friluftsliv och naturturism, samt för verksamheter och sysselsättningar som bevarar, vårdar och utvecklar kulturlandskapet på Gräsö.

Upplandsstiftelsen och Gräsöfonden svarar för den operativa projektledningen, planering och organisering av åtgärder och informationsinsatser. Lokala naturvårdsentreprenörer anlitas för vissa restaureringsåtgärder. Projektledning och referensgrupp etableras.

Projektets bidrag till miljö kvalitetsmålen och långsiktigt och varaktigt naturvårdsarbete i kommunen

Projektet bidrar till att stärka och utveckla Gräsöns friluftsliv och naturturism på ett långsiktigt och varaktigt sätt. Genom att visa upp det naturvårdsarbete som bedrivs, bedöms motivationen och entusiasmen ytterligare öka för att bevara, sköta och utveckla Gräsöns rika skärgårdslandskap. Åtgärderna inom projektet leder till konkret naturvårdsnytta och kan stimulera fler brukare och föreningar till att restaurera marker och ägna sig åt landskapsvård, samt visa upp resultaten för besökare. Även skolor kan vara delaktiga i detta arbete.

Projektets långsiktiga effekter

Skötsel av värdefulla natur- och kulturmarker ger ett rikare skärgårdslandskap och stärker den biologiska mångfalden. Projektet bidrar till ökad kompetens inom naturvårdsområdet för kommunens tjänstemän genom samarbetet med andra naturvårdsorganisationer (Upplandsstiftelsen och Gräsöfonden). Genom projektet kan även kontaktnätet inom naturvård/friluftsliv utvecklas hos alla inblandade parter, genom nationella, regionala och lokala organisationer och föreningar.

Projektet bidrar också till att stärka och utveckla Gräsöns friluftsliv och naturturism på ett långsiktigt och varaktigt sätt. Åtgärderna inom projektet kan stimulera fler brukare och föreningar till att restaurera marker och ägna sig åt landskapsvård, samt visa upp resultaten för besökare.

Genomförande och erfarenheter

Slutrapport 2014-09-30 Under projektet har arbetsgruppen/ledningsgruppen för projektet och Gräsöfondens styrelse haft ett stort antal möten för att förankra åtgärder och göra alla delaktiga i åtgärderna. Samverkan har skett löpande med markägare och lokala organisationer.

Åtgärd 1: Kartläggning av besöksmål Under det första året av projektet arbetade aktörerna tillsammans med att kartlägga ett tiotal platser som lämpliga besöksmål. Platserna bedömdes utifrån attraktivitet för boende och besökare, möjliga att skriva avtal med markägare och att de skulle ge en bred bild av natur- och kulturlandskapet på Gräsö. Den första kartläggningen visade sig vara ett bra urval, då alla utom ett av de initialt föreslagna besöksmålen har landat i att bli ett av de slutliga 11 besöksmålen. En av de viktigaste delarna för projektet i arbetet med att utse besöksmål har varit att arbeta med områden där markägarna varit positiva till att skriva avtal med Upplandsstiftelsen. Lönnholmen avskrevs som besöksmål då markägarna avböjde att skriva avtal. Däremot har två nya besöksmål tillkommit under gång. Anders Mats-gården i Söderboda är ett av dem. Besöksmålet visar liksom Lönnholmen, på ett samlat natur- och kulturvärde i en gårdsmiljö på Gräsö med betade hagar, gärdesgårdar och äldre byggnader. Det andra besöksmålet som tillkommit är Askskär, där markägarna själva arbetat med mycket av åtgärderna i form av att anlägga stig och grillplats. Projektet har där bidragit med parkering, rastbord och informationsskylt samt plats i kartfoldern över Gräsö.

Åtgärd 2: Iordningsställande av besöksmål, samt

Åtgärd 3: Information, skyltar och folder De elva besöksmålen är av olika karaktär och har därför haft olika stora behov av iordningsställande när det gäller anordningar och tillgänglighet. Ett antal rastbord och bänkar har ställts ut, stigar har röjts och märkts upp och informationsskyltar har satts upp. En kartfolder har producerats. Foldern visar på ett överskådligt och kortfattat sätt besökare och boende ut till de elva besöksmålen. Foldern innehåller också beskrivningar av historia, natur och kultur på Gräsö.

1. Besöksmål Örskärssund: Utredning om möjlighet till parkeringar som tyvärr inte kunnat genomföras på grund av markägarfrågor. Ett rastbord och informationsskylt har satts upp.
2. Besöksmål Askskär: Parkering, rastbord och informationsskylt har satts upp inom projektet. Övrigt arbete med stig och grillplats har markägarna själva gjort.
3. Besöksmål Anders Mats-gården: Gärdesgård, färstängsel, rastbord, informationsskyltar och två långkomposterande toaletter har satts upp (en inom projektet).
4. Besöksmål Storsand: Här har rastbord och informationsskyltar satts upp och en TC med slamtömning har byggts.
5. Besöksmål Cykelled Baklä: Rastbord, folderställ och informationsskyltar har satts upp vid den befintliga cykelleden för att förbättra upplevelsen. För att uppmuntra cykelturismen på Gräsö har projektet köpt in 10 cyklar som finns för uthyrning på Gräsö gårds vandrarhem. Cyklarna ägs av Upplandsstiftelsen.
6. Besöksmål Västerbystigen: Här har projektet genomfört röjning av stigen, satt upp ny stigmarkering, nya stättor, rastbänkar, informationsskyltar och parkeringsskyltar.
7. Besöksmål Gräsö kyrka: Ett rastbord med informationstavla har satts upp.
8. Besöksmål Ryssaltaret: Skyltar och markeringar för att förbättra upplevelsen av ryssaltaret.
9. Besöksmål Gräsö gård: Utgrävning av iskällare samt ett lock som fungerar som rastplats, samt informationsskylt om iskällaren. Grundplanering inför informationsbyggnaden och utökad parkering har genomförts inom projektet. Till parkeringen har projektet finansierat parkeringsskyltar och betongfötter för att markera upp parkeringsplatsen. Ett rastbord har ställts vid platsen. Skyltar utanpå byggnaden har även satts upp inom projektet. Byggnation av informationsbyggnaden och den tillfälliga fotoutställningen har finansierats via ett annat projekt.
10. Besöksmål Högklyke: Röjning och utmarkering av stig, två rastbord, en bänk, informationsskyltar och parkeringsskylt har satts upp.
11. Besöksmål Äpskär: Här har projektet satt upp rastbord, bänk och informationstavlor. Inom projektet har också röjning till

tidigare rastbord med tak genomförts. Totalt sett har åtgärderna via projektet gjort att tidigare kända besöksmål fått en ökad kvalitet genom röjningar, informationstavlor, rastbord och tydligare parkeringar. Inte så kända platser har uppmärksamats och märkts upp genom informationstavlor, rastbord och utmärkning av stigar. En viktig del av projektet har varit dialogen med markägare och kommunikeringen inom gruppen av informationsskyltar, val av åtgärder etc. Det arbetssättet tar mycket tid i anspråk vilket gjorde att projektet bad att få förlängd projekttid. Projektledningen bedömer dock att den tiden varit mycket värdefull för att kunna få till avtal och samsyn gällande besöksmålen. Åtgärd 4: Utredning av central informationsplats Under 2013 lades fokus på att ta fram det slutgiltiga underlaget för informationsbyggnad samt att hålla möten för samverkan. Flera olika platser utreddes för att hitta den optimala placeringen av byggnaden, för att påverka både natur- och kulturvärden så lite som möjligt. För att få samsyn kring utformning och placering krävdes mycket tid för möten och dialog. Detta bidrog också till ansökan om förlängd projekttid. Även här bedömer projektledning att tiden varit värdefull för att kunna komma till samsyn och en bra lösning för informationsbyggnaden. Det var viktigt för projektet att bevara karaktären på Gräsö gård och att utformning och placering av byggnad skulle smälta in bra i upplevelsen av gårdsmiljön. Inom projektet togs situationsplan och ritningar fram för byggnad och utökad parkering. Dispens söktes från Länsstyrelsen och bygglov söktes från kommunen. Både dispens och bygglov beviljades. Utanför projektet har vi sökt och fått projektstöd från Landsbygdsprogrammet för att uppföra informationsbyggnaden och för att ta fram ett koncept för en utställning i byggnaden. Under 2013 och 2014 har byggnaden och en långkomposterande toalett uppförts och den utökade parkeringen anlagts. Dessutom har ett koncept på kommande utställning handlats upp och en tillfällig fotoutställning satts upp inför sommaren 2014. Arbetsgruppen avser nu att söka medel för att kunna producera den utställning som ska presentera Gräsös natur- och kulturvärden på ett bra sätt för besökare och boende.

Projektets initiala och långsiktiga effekter från naturvårdssynpunkt

Syftet med projektet är att i samarbete med lokala aktörer och föreningar: - Skapa förutsättningar för en hållbar utveckling av friluftsliv och naturturism samt stimulera och underlätta allmänhetens möjligheter till natur- och kulturupplevelser och ett aktivt friluftsliv. - Visa, värna och vårda några av de biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla natur- och kulturområden på Gräsön. - Skapa attraktiva besöksmål för att visa upp värdefulla natur- och kulturområden samt öka tillgängligheten till dessa värdefulla besöksområden. - Visa pedagogiska exempel på det arbete som bedrivs med att vårda och sköta natur- och kulturlandskapet. - Marknadsföra och informera om Gräsöns natur- och kulturlandskap och de iordningställda besöksområdena.

Samverkan med flera aktörer

Samarbete med:- Lokala markägare gällande avtal och utformning av besöksmål.- Gräsö turism gällande cykelled.- Länsstyrelsen som rådgivande gällande skyddade områden.- Gräsö gårds vandrarhem för logistik kring möten och planering av informationsbyggnad.- Visit Roslagen för spridning av folder/karta via turistbyrån.- Flera lokala turistföretagare för spridning av folder/karta.

Hur kommer projektets återstående uppföljning och utvärdering att gå till

En viktig del i projektet är att långsiktigt säkra besöksmål på Gräsön. Därför är det av stor vikt att projektets arbete kontinuerligt följs upp och hålls i bra skick. Under hösten 2014 kommer beslut fattas kring fortsatt förvaltning av besöksmålen och informationsbyggnaden. Kostnader fördelas mellan Upplandsstiftelsen,

Östhammars kommun och Gräsöfonden. Ansvaret för förvaltningen kommer i huvudsak att ligga på Upplandsstiftelsen. Gräsöfondens arbetsgrupp fungerar som en referensgrupp för fortsatt arbete och uppföljning.

Åtgärder och kostnader i projektet

Åtgärdsnummer		Startdatum	Slutdatum
1		2010-08-01	2010-12-31
Total kostnad	Sökt bidrag	Värde av ideellt arbete	
75 000 kr	0 kr	5 000 kr	
Utfall total kostnad	Utfall sökt bidrag	Utfall ideellt arbete	
36 367 kr	0 kr	10 000 kr	
Åtgärdskategori			
01 - Kunskapsuppbyggnad som syftar till att skapa underlag för framtida åtgärder inom naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv			
Åtgärdstyp		Mätvärde	Enhet
01 - Inventering		10	st
Huvudsakligt miljömål	Naturtyp	Organismgrupp	Inriktning
16 - Ett rikt växt- och djurliv	09 - Generell naturtyp	09 - Generell organismtyp	03 - Människa/Friluftsliv
Genomförd i sin helhet: Ja År: 2014			
Motivering			
Projektet avslutades 30 juni 2014.			

Åtgärd / Metod / Planerat resultat

Rapport innefattande: Kartläggning av 10-15 potentiella besöksmål; värdefulla natur- och kulturområden, badplats och badklippor, utsiktsplatser, stigar, vandrings- och cykelleder. Utredning av problem, möjligheter och tänkbara lösningar.

Förvaltning av resultat efter projektiden

Kartläggning av besöksmål och värdefulla marker kan användas inom kommunens planeringsarbete och som underlag i ytterligare gemensamma projekt.

Åtgärdsnummer		Startdatum	Slutdatum
2		2010-08-01	2012-12-31
Total kostnad	Sökt bidrag	Värde av ideellt arbete	
405 000 kr	250 000 kr	5 000 kr	
Utfall total kostnad	Utfall sökt bidrag	Utfall ideellt arbete	
462 206 kr	250 000 kr	0 kr	
Åtgärdskategori			
04 - Vård och förvaltning av områden, naturtyper eller bestånd av arter som bedöms värdefulla från naturvårdssynpunkt, inklusive åtgärder som syftar till att främja friluftsliv och liknande nyttjande av naturområden			
Åtgärdstyp		Mätvärde	Enhet
35 - Övrigt		10	st
Huvudsakligt miljömål	Naturtyp	Organismgrupp	Inriktning
16 - Ett rikt växt- och djurliv	09 - Generell naturtyp	09 - Generell organismtyp	01 - Naturvärde
Genomförd i sin helhet: Ja År: 2014			
Motivering			
Projektet avslutades 30 juni 2014.			

Åtgärd / Metod / Planerat resultat

Ställa i ordning minst 10 attraktiva besöksmål; Åtgärder genom förbättrad tillgänglighet, nya p-platser, rastplatser och väl utmärkta stigar och leder.

Förvaltning av resultat efter projektiden

Lämpliga och attraktiva besöksmål och områden ställs i ordning, underhålls och sköts genom en kombination av Upplandsstiftelsens, Östhammars kommun och Gräsöfondens förvaltning, samt t.ex. genom lokala brukare och föreningar, ibland med stöd av EUs miljöstöd.

Åtgärdsnummer		Startdatum	Slutdatum
3		2010-08-01	2012-12-31
Total kostnad	Sökt bidrag	Värde av ideellt arbete	
305 000 kr	150 000 kr	5 000 kr	
Utfall total kostnad	Utfall sökt bidrag	Utfall ideellt arbete	
236 384 kr	143 726 kr	5 000 kr	
Åtgärdskategori			
06 - Information, folkbildning och annan kunskapsspridning om naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv			
Åtgärdstyp		Mätvärde	Enhet
54 - Informationstavla/skylt		10	st
Huvudsakligt miljömål	Naturtyp	Organismgrupp	Inriktning
16 - Ett rikt växt- och djurliv	09 - Generell naturtyp	09 - Generell organismtyp	03 - Människa/Friluftsliv
Genomförd i sin helhet: Ja År: 2014			
Motivering			
Projektet avslutades 30 juni 2014.			

Åtgärd / Metod / Planerat resultat

Alla 10 besöksmål och besöksområden förses med informationsskyltar och information längs med natur- och kulturstig. En folder med karta och information om besöksmålen tas fram och placeras på strategiska platser.

Förvaltning av resultat efter projektiden

Underhåll och skötsel av framtaget informationsmaterial ska ske i samarbete mellan Upplandsstiftelsen, Östhammars kommun och Gräsöfonden.

Åtgärdsnummer		Startdatum	Slutdatum
4		2010-08-01	2012-12-31
Total kostnad	Sökt bidrag	Värde av ideellt arbete	
45 000 kr	0 kr	5 000 kr	
Utfall total kostnad	Utfall sökt bidrag	Utfall ideellt arbete	
85 305 kr	0 kr	5 000 kr	
Åtgärdskategori			
06 - Information, folkbildning och annan kunskapsspridning om naturvård och därmed sammanhängande friluftsliv			
Åtgärdstyp		Mätvärde	Enhet
54 - Informationstavla/skylt		1	st
Huvudsakligt miljömål	Naturtyp	Organismgrupp	Inriktning
13 - Ett rikt odlingslandskap	09 - Generell naturtyp	09 - Generell organismtyp	03 - Människa/Friluftsliv
Genomförd i sin helhet: Ja År: 2013			
Motivering			
-			

Åtgärd / Metod / Planerat resultat

Utredning om central informationsplats med information om Gräsöns natur- och kulturvärden och besöksmålen.

Förvaltning av resultat efter projektiden

Informationsskyltar och annan information på besöksmålen, längs med natur- och kulturstigar etc, ställs i ordning, underhålls och sköts genom en kombination av Upplandsstiftelsens, Östhammars kommun och Gräsöfondens förvaltning. Ibland och gärna med stöd av lokala föreningar etc.

Kostnader per kostnadsslag

Arbetskostnad	124 240 kr
Material	58 779 kr
Köpta tjänster	630 891 kr
Resor	812 kr
Övrigt	5 540 kr
Summa (kr):	820 262 kr

Summering åtgärder

Åtgärds- nummer		Total kostnad	Sökt Bidrag	Beviljat bidrag	Värde av ideellt arbete
1	Ansökan	75 000 kr	0 kr	0 kr	5 000 kr
	Utfall	36 367 kr		0 kr	10 000 kr
2	Ansökan	405 000 kr	250 000 kr	250 000 kr	5 000 kr
	Utfall	462 206 kr		250 000 kr	0 kr
3	Ansökan	305 000 kr	150 000 kr	150 000 kr	5 000 kr
	Utfall	236 384 kr		143 726 kr	5 000 kr
4	Ansökan	45 000 kr	0 kr	0 kr	5 000 kr
	Utfall	85 305 kr		0 kr	5 000 kr
Summa	Ansökan	830 000 kr	400 000 kr	400 000 kr	20 000 kr
	Utfall	820 262 kr		393 726 kr	20 000 kr

Omfattar projektet åtgärder för vilka stöd har sökts eller beviljats enligt förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder?

Nej

Finansiering

Typ av finansiär	Namn/Kommun		Intyg bilaga
Kommun	Östhammar		1:2
Period från	2010-08-01	Period till	2012-12-31
	Kontanta medel	Egen arbetsinsats inkl LKP	Värde av ideellt arbete
	50 000 kr	10 000 kr	0 kr

Typ av finansiär	Namn/Kommun		Intyg bilaga
Stiftelse	Upplandstiftelsen		1:3
Period från	2010-08-31	Period till	2012-12-30
	Kontanta medel	Egen arbetsinsats inkl LKP	Värde av ideellt arbete
	100 000 kr	50 000 kr	0 kr

Typ av finansiär	Namn/Kommun		Intyg bilaga
Fond	Gräsöfonden		1:1
Period från	2010-08-01	Period till	2012-12-31
	Kontanta medel	Egen arbetsinsats inkl LKP	Värde av ideellt arbete
	200 000 kr	0 kr	0 kr

Totalt:	350 000 kr	60 000 kr	0 kr
----------------	-------------------	------------------	-------------

Villkor

Id	Beskrivning	Uppfylld
01 Uppsala	Bidraget får enbart användas för de ändamål som ansökan avser.	Ja
02 Uppsala	Förändringar i projektet ska godkännas av Länsstyrelsen.	Ja
03 Uppsala	När Naturvårdsverket tagit fram ett digitalt system för ansökan och redovisning ska kommunen mata in uppgifterna i projektansökan i systemet.	Ja
04 Uppsala	För fleråriga projekt ska en verksamhetsrapport, i enlighet med förordningen, lämnas till Länsstyrelsen senast den 1 mars varje år. Naturvårdsverkets blankett eller system ska användas	Ja
07 Uppsala	En slutrapport ska vara Länsstyrelsen tillhanda senast tre månader efter det att projektet ska vara slutfört. Naturvårdsverkets blankett eller system ska användas.	Ja
08 Uppsala	Faktiska utgifter samt kostnad för arbetstid (kommunal, ideell och annan) ska kunna verifieras på begäran av Länsstyrelsen.	Ja
09 Uppsala	I alla dokument som framställs inom projektet ska det tydligt framgå att "Statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt är medfinansierat för genomförandet av detta projekt". Det gäller böcker, rapporter, broschyrer, informationstavlor, pressmeddelanden, hemsidor med mera. Naturvårdsverket har tagit fram en kampanjsymbol som kan användas på motsvarande sätt.	Ja
Östhammar - Gräsön	Projektet skall vara slutfört den 31 december 2012. Efter godkännande av Länsstyrelsen kan slutdatum förlängas upp till fyra år från startdatum, dock längst till och med juni 2014.	Ja

Godkända ändringar

Projektet har beviljats förlängning till 30 juni 2014, se bilaga 6.

Kommentarer om hur projektets villkor har uppfyllts

-

Motivering till beslut

Länsstyrelsen anser att projektet uppfyller kraven enligt förordningen (2003:598) om statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt. Östhammars kommun, Gräsöfonden och Upplandsstiftelsen driver projektet i samverkan med flera lokala aktörer. Syftet med projektet är skapa förutsättningar för en hållbar utveckling av friluftsliv och naturturism i ett område med höga natur- och kulturvärden och ett mycket stort antal sommarbesökare. Syftet ska bland annat nås genom att i nära samarbete med markägare, brukare och boende välja ut och iordningställa lämpliga besöksmål. Detta bidrar till att uppfylla miljömålen Hav i balans och en levande kust och skärgård, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt och djurliv. Projektets

totalkostnad är ur naturvårdssynpunkt motiverad för att genomföra de resultat som avses i projektet.

Politikområden

- Areella näringar (40 %) Projektet stimulerar till en levande landsbygd, då man framhåller det småskaliga brukandet av landskapet och de areella näringarna som en förutsättning för att bevara natur- och kulturvärden. Det ger också möjlighet för lokala turistföretagare att tydligare marknadsföra sin närmiljö.
- Friluftsliv (40 %) Projektet bidrar till bättre tillgänglighet till ett antal natur- och kulturmarker och besöksmål, stigar vandringsleder och cykelleder. Det ger möjlighet till ett rikare friluftsliv och gynnar folkhälsan.
- Äldre/funktionshindrade (20 %) Tillgängligheten för funktionshindrade förbättras genom projektet, då den planerade informationsbyggnaden ska anpassas för funktionshindrade.

Bilagor

- Bilaga 7 Beslut Lst om bidrag 2010-06-22.pdf
- Bilaga 8 110301 LONA Verksamhetsrapport 1.pdf
- Bilaga 9 120217 LONA Verksamhetsrapportering 2 Natur o friluftsliv på Gräsön.pdf
- Bilaga 10 120217 LONA Verksamhetsrapportering 2 Natur o friluftsliv på Gräsön Bilaga 1.pdf
- Bilaga 11 120217 LONA Verksamhetsrapportering 2 Natur o friluftsliv på Gräsön Bilaga 2.pdf
- Bilaga 12 120217 LONA Verksamhetsrapportering 2 Natur o friluftsliv på Gräsön Bilaga 3.pdf
- Bilaga 13 120217 LONA Verksamhetsrapportering 2 Natur o friluftsliv på Gräsön Bilaga 4.pdf
- Bilaga 14 130228 LONA Verksamhetsrapportering 2 Natur o friluftsliv på Gräsön signerad.pdf
- Bilaga 15 140228 LONA Verksamhetsrapportering 3 Natur o friluftsliv på Gräsön signerad.pdf
- Slutrapport Utdrag från LONA-databasen.pdf
- Slutrapport Bilaga 1 Fotobilaga besöksmål.pdf
- Slutrapport Bilaga 2 Ritningar, bygglov och dispens för informationsbyggnad och toalett.pdf
- Slutrapport Bilaga 3 Kartfolder Upptäck Grason 2014_webb.pdf
- Slutrapport Bilaga 4 Kostnader 20140924.xls
- Bilaga 1 Ansökan Bevara och utveckla natur- och friluftsliv på Gräsön.pdf
- Bilaga 2 Medfinansiering Östhammars kommun.pdf
- Bilaga 3 Medfinansiering Upplandsstiftelsen.pdf
- Bilaga 4 Medfinansiering Gräsöfonden.pdf
- Bilaga 5 Karta.pdf
- Bilaga 6 Beslut om förlängning 10-KS176-16.pdf

Underskrift och Godkännande

30/9 - 14

Datum

Camilla Johansson

Underskrift

Camilla Andersson

Namnförtydligande

För Östhammars Kommun

Vid Örskärssund får besökaren möta havet. Vid vändplanen har ett nytt rastbord satts upp.

Utsikt från Örskärssund.

Nedan syns en bild på den nyproducerade skylten som satts upp vid rastbordet.

Örskär - orkidéernas och de många skepssvrakens ö

HÄRVEDEN
Haliaeetus albicollis

SKEPSSVRakens Ö

På önarna nästan Örskärssund ligger Gräsöns nordligaste utpost, ön Örskär, vindpinad med sina marfallar och sällt måkliga fyrsten tronande på bergslacken ovanför havets skumkaskader. Fyrplatsen är en av landets äldsta och har alldeles slutet av 1600-talet vägljet många skepp genom de svåra farvattnen runt Gräsön. Detta till trots har en stor mängd fartyg gått i kvev i havet runt Örskär.

FÖRÖDANDE OLYCKA

Som mest från Örskär en befordrat befolkning på 69 personer. Det var fyrstik, lotter, småbrukare och fiskare. Den södra örskärsolyckan juldagen 1877 när 15 örskärbor drunknade i sundet decimerade antalet bebofasta kraftigt. Ellersom många av offren var unga föräldrar blev deras kvarvarande barn föräldrarlösa och därmed utplacerade runt hela Gräsö socken och detta blev början till en mestgående befolkningssvacka. I dag finns här endast fritidsboende.

EN RIK FLORA OCH FAUNA

Om du är intresserad av fåglar, växter och fjärlar samtidigt som du vill uppleva ett stycke utsåklängd, så är Örskär rätt ställe att besöka. Örskär är en viktig lokal för stora mängder av rastande flyttfåglar och därfor ett populärt besöksmål för fågelvårdare från när och fjärran. Här finns också den sällsynta gölgröten som du kan hitta under lågvattenet i slutet av maj/början på juni.

GÖLGRÖTA
Rana lessonae

SKOCKARPIPET
Cnidium pulegioides

Illustration på Örskär presenterar endast ett urval på ett mångt värdar till. För kunskap om öarna besök Hälso 188 på Gräsö 188 eller Gräsö 188.

Upptäck Gräsön

Gäststugan Gräsön 188
Kulturhuset Gräsön 188
Gräsö 188
Gräsö 188
Gräsö 188

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönÖrskärssund

Roslagshagar
Mälardalskapet
Landskapsprojekt Vällen
Landskapsprojekt Länna
Landskapsprojekt nedre Dalälven
Kustvattnen
Sjöar och vattendrag
Hotade arter
Ekonomiskt stöd
Naturvårdspris
Gräsöfonden
Om Gräsö
Historia
Kulturlandskapet
Skärgården
Upptäck Gräsön
Örskär
Örskärssund
Jomale
Askskär vandringsled
Norrboda by
Anders Mats gården
Storsand
Klockarboda by
Djurstens fyr
Västerbystigen
Cykla på Gräsön
Gräsö infocentrum
Gräsö gård
Gräsö kyrka
Ryssaltaret
Kattskär
Högklyke
Idön
Åspeskär
Rävsten
Styreise
Verksamhet
Publikationer
Sök ekonomiskt stöd
Kulturmarkspris
Ge en gåva

ÖRSKÄRSSUND

Passbåtsbryggan vid Örskärssund. Foto: Göran Törnqvist

Om du tar dig så långt norr ut på Gräsön som du kan, då hamnar du vid Örskärssund. Här finns en liten hamn med sjöbodar och havet omger dig på tre sidor. Ta en paus vid rastbordet precis vid strandkanten och njut av den fina utsikten över havet, för att sedan ta passbåten över till Örskär.

Här finns en liten hamn som länge har använts av befolkningen på Gräsön och Örskär. Örskär var tidigare befolkad av fiskare, lotsar, fyrfolk och deras familjer. En olycksalig seglats från julottan på Gräsö kyrka 1877 ändrade dock på mångas framtid på ön då 15 örskärsbor drunknade här i Örskärssund. Till minne av denna olycka reste man 1977 en sten vid sundets strand.

Foto: Anett Wass

 Skriv ut

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer iland på Gräsö följer du vägen åt vänster och fortsätter så långt norrut du kan komma, drygt 2 mil.

Med buss: Från färjeläget på Gräsö kan du ta buss 854.OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULs hemsida](#).

Visa Örskärssund på en större karta

Fakta Örskärssund

Markägare: Trafikverket, Privata

Förvaltare: Trafikverket, Privata

Skyddsform: Ingen

Service: Parkering för ca 6 bilar, toalett, rastbord, information.

Övrigt: Sommartid kan det tidvis vara svårt att hitta en parkering.

Tillgänglighetsanpassningar:

Området är inte tillgänglighetsanpassat i sin helhet. Det går att ta sig hela vägen fram till Örskärssund med bil, där platsen är tillgänglighetsanpassad. Det finns ingen särskild handikappsparkering eller tillgänglighetsanpassad toalett.

Ta passbåt till Örskär

Från Örskärssund går det passbåt över till Örskär. [Läs mer om bokning, priser och tider för passbåten.](#)

Vid Askskär kan besökare ta sig ut i Gräsös fina skogar. Den anlagda stigen är i dagsläget ca 1 km lång och tar dig till en fin liten rastplats i skogen, där det även finns en eldstad. Stigen är delvis belagd med spån, och delvis följer den naturliga stigarna i skogen.

**Vandringsled
Askskär**

VÄLKOMMEN TILL EN VANDRINGSLED PÅ NORRA GRÄSÖ
Leden är ett initiativ av oss markägare, Anna och Rolf Hansson. När vi köpte den östra gården i Askskär 2012, ville vi göra den allt mer vildvuxna skogen mot Norrfjärden mer tillgänglig för alla.

För i tiden betades markerna och skogen ned mot Norrfjärdsören av korna på gården. Idag finns halvvägs ned till havet en grillplats. Tänk på brandfaran och elda med måtta, speciellt när det är torrt i naturen.

I år, är sträckningen ända ned till den tränga havsviken inte helt klar. Från vandringsleden kan man följa gamla stigarna vidare in på andras marker som vi inte ansvarar för. Var rädd om naturen och respektera allemansrätten. I skogen kan man hitta guckusko, brudsporre och andra orkidéer. Har du tur kan du få se en ståtlig havsörn breda ut sina vingar över viken, där det brukar bo ett par tranor.

Guckusko

Upptäck Gräsön
Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om så välkomna eller få tips om fler utflyktsplatser. Ring 0173-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Upplandsbygd

ÖSTHAMMARS KOMMUN
Stigåtgång till lokala och kommunala naturvårdsprojekt samt Upplandsbygdens och Östhammars kommuner är medfinansiärer för genomförandet av detta projekt.

UPPLANDS STIFTELSEN

Vid den nyanlagda parkeringen har en skylt som informerar om stigen satts upp och i början av stigen finns ett rastbord placerat där man kan blicka ut över landskapet i Askskär.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönAskskär vandringsled

Roslagshagar
Mälardalskapet
Landskapsprojekt Vällen
Landskapsprojekt Länna
Landskapsprojekt nedre Dalälven
Kustvatten
Sjöar och vattendrag
Hotade arter
Ekonomiskt stöd
Naturvårdspris
Gräsöfonden
Om Gräsö
Historia
Kulturlandskapet
Skärgården
Uppläck Gräsön
Örskär
Örskärssund
Jomale
Askskär vandringsled
Norrboda by
Anders Mats gården
Storsand
Klockarboda by
Djurstens fyr
Västerbystigen
Cykla på Gräsön
Gräsö infocentrum
Gräsö gård
Gräsö kyrka
Ryssaltaret
Kattskär
Högklyke
Idön
Åspaskär
Rävsten
Styrelse
Verksamhet
Publikationer
Sök ekonomiskt stöd
Kulturmarkspris
Ge en gåva

ASKSKÄR VANDRINGSLED

Foto: Anett Wass

Några kilometer norr om Norrboda finner du Askskär. Här har några privata markägare ställt i ordning början till en vandringsled på sina marker som tar dig ut i Gräsöns fina skogar. Den anlagda stigen är i dagsläget ca 1 km lång och tar dig till en fin liten rastplats i skogen, där det även finns en eldstad. Stigen är delvis belagd med spån, och delvis följer den natrliga stigarna i skogen.

Planerna är att vandringsleden ska förlängas hela vägen ut till havet inom de närmaste åren. Även nu går det att ta sig ut på mindre stigar till havet från rastplatsen, men dessa stigar går delvis på andras marker som inte vandringsledens ägare ansvarar för.

Vill du känna skogens lugn och varva ner med en fin promenad, ta dig då till Askskär. Foto: Anett Wass

 Skriv ut

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund ta färjan över till Gräsön. När du kommer iland på Gräsön följer du vägen åt vänster och fortsätter norrut, drygt 20 km (ca 2 km norr om Norrboda). Parkeringen ligger på höger sida i Askskär.

Med buss: Från färjeläget på Gräsön kan du ta buss 854 till hållplats Askskär.OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULs hemsida](#).

Fakta Askskär vandringsled

Markägare: Privata

Förvaltare: Privata

Skyddsform: Inget

Service: Information, rastbord, grillplats, parkering

Tillgänglighetsanpassningar:

Området är inte tillgänglighetsanpassat

Mulens marker

Landskapet runt byn har under många 100 år använts till bete och slåtter. Åkarna är små och omgärdas av bergväggar och backar.

Boskapen betade överallt där inte sten gick fram. Förutom fisket var djurhållningen huvudnäringen för skärgårdstjänarna. Dyrantalet var ofta förvånande högt i förhållande till marksvalet. 1603 väsentlöstades tex. 58 nötdjur i Söderboda. På Anders-Mats fanns då 6 kor, 3 kvigor och 2 stutar. Förutom hästar och får fanns här också getter, ett ovanligt djurslag på gårdarna idag.

Dyren var i äldre tid små härliga djur, anpassade efter sin miljö. En rest av gålliga tiders utmogenhet är Rostlagfåret. Numera betar sådana får åter hagen här vid Anders-Mats.

Detta gamla smygglädd fästare är en av de gamla åkarna i hagen. Det är en tillbyggd från 1688. Fåren brukade huggas och gå på ett sätt som låg. Det som finns kvar idag är smygglädder som varit i bruk sedan 1600-talet.

Upptäck Gräsön

Gårdsboken används för att beskriva och bevara kulturlandskapet i Gräsö byn. Vi är en liten men omvärd verksamhet eller tillika en för utställningen! Ring 070-2323 eller besök hemsidan. www.grasofonden.se

Välkommen till gården Anders-Mats i Söderboda

Söderbodas landskap runt byn har präglats av slåtter och bete i sektion. Åkarna är små och omgärdas av bergväggar och backar. Förutom fisket var djurhållningen huvudnäringen för skärgårdstjänarna. Kor, får och kvigor getter betade överallt där sten inte gick fram. Idag håller fortfarande betesdjur hagen öppna.

Omkring byns gamla vägnät ligger gårdarna väl samlade. De flesta byggnaderna är från tiden kring sekelskiftet 1900 och utgör tillsammans med de intakta markerna runt om ett stort kulturellt värde.

Redan under medeltiden var Söderboda en permanent bosplats. I äldre handlingar står det att byarna Nörboda och Söderboda ligger på Wiggan. Så kallades namn Gräsö innan landsbyrigen främmande geografin och band samman Wiggan med Gräsö i söder. Därför ligger Söderboda numera på norra Gräsö!

Här på gården låg i äldre tid ett kapell, som uppgavs vara förfallet i ett brev daterat 1630. Här bodde ändå en präst med sin familj fram till 1680-talet. Det var "den gamla Her Jøen på Wiggan" som anslutades av kyrkbyen i Blöndal till gårdsbebud (ordstjäln) på ön.

1682 kom en ny familj till gården där efterkommande ofta bar namnet Mats Andersson eller Anders Matsson, därefter namnet Anders-Mats. Gårdsnamnet "Loppgården" kommer av låget i byn.

Anders-Mats Oscar, född 1919, var den sista av 10 generationer och levde under den tid då skärgårdsbondens livsstil sedan hundratals år, genomgått stora förändringar. Ett exempel är hur självhållnings ägareproducerade föremål byttes mot tillåtna pengar och varor i planmarknad. Mycket av det självproducerade dokumenterades Oscar i teckningar och dikter. I en permanent utställning i ladugården har han också levandegjort gamla fiskemetoder i träminiatyurer.

Nästa ägare blev familjen Drevendal som bland annat byggde om ladugården och förvandlade gården till ett besöksmål. Idag bor familjen Andersson på gården och driver den vidare.

Anders-Mats Oscar på väg till angränsningssjöarna

Upptäck Gräsön

Gårdsboken används för att beskriva och bevara kulturlandskapet i Gräsö byn. Vi är en liten men omvärd verksamhet eller tillika en för utställningen! Ring 070-2323 eller besök hemsidan. www.grasofonden.se

Framför den vackra ladugården som är omgjord till café och utställningslokal, finns ett rast-bord placerat som finansierats av projektet. Vid ingången till caféet finns även en skylt uppsatt som informerar om gården (t.v.) I en hage i anslutning till ladugården ligger den gamla smedjan, där projektet har bidragit till att den har hägnats med trädgårdsgräns och fårnat. Hagen har försett med en informationsskylt (ovan) om betesdjurens betydelse för kulturlandskapet. I en tillbyggnad intill ladugården har två nya långtidskomposterande toaletter installerats, där projektet har finansierat den ena toalettinsatsen.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönAnders Mats gården

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällen
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia
- Kulturlandskapet
- Skärgården
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled
- Norrboda by
- Anders Mats gården**
- Storsand
- Klockarboda by
- Djurstens fyr
- Västerbystigen
- Cykla på Gräsön
- Gräsö infocentrum
- Gräsö gård
- Gräsö kyrka
- Ryssaltaret
- Kattskär
- Högklyke
- Idön
- Åspeskär
- Rävsten
- Styreise
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

ANDERS MATS GÅRDEN

AndersMats i Söderboda. Foto: Anett Wass

By med anor från 1400-talet

I Söderboda finner du en by med ålderdomlig prägel och ett småbrutet odlingslandskapet. Byn grundades troligtvis redan i slutet av 1400-talet och låg då på ön Wiggan, som senare har växt ihop med Gräsön pga landhöjningen. Till skillnad från Norrboda så flyttades enbart tre av Söderbodas 17 gårdar ut vid laga skiftet i slutet av 1800-talet vilket gör att byn till stora delar har kvar sin gamla struktur. Söderboda är fortfarande idag den största byn på Gräsön.

I Anders Mats, en av gårdarna i Söderboda finns det sommartid café och konstutställning. På gården kan du även se betande roslagsfår samt lära dig mer om gårdens historia. Cafét är öppet dagligen kl. 11-17 från och med midsommar.

Småbrutet odlingslandskap

Närmast byn är odlingslandskapet småbrutet med klippiga trädfattiga hagar, strandängar och åkrar. Hagarna vid byn har alla gott om berghällar och i de flesta trivs torrängsväxter. Odlingsrösen är kostfult upplagda på hållarna i eller nära åkrarna. Stengårdsgårdar är även en vanlig syn.

I Söderboda förkom även gruvbrytning. Här bröts järnmalm i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. På Digelskäret, i den östra skärgården, bröts även fältspat av hög kvalitet under senare delen av 1800-talet.

Ta en tur i det fina kulturlandskapet kring AndersMats och ta sedan en fika i det trevliga kafét. Foto:Anett Wass

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund ta färjan över till Gräsön. När du kommer iland på Gräsön följer du vägen åt vänster och fortsätter norrut till Söderboda, drygt 13 km.

Med buss: Från färjeläget på Gräsön kan du ta buss 854. OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULs hemsida](#).

Visa Söderboda by på en större karta

Fakta Anders Mats

Markägare: Privat

Förvaltare: Privat

Skyddsform: Ingen

Service: Café och konstutställning under sommaren, information. Parkering och toalett finns vid gården.

Tillgänglighetsanpassningar:

Området är inte tillgänglighetsanpassat i sin helhet. Det går att ta sig hela vägen fram till gården med bil, där parkering och gångar kring gården är grusade. Cafét är i markplan där det går att ta sig in med rullstol.

Skriv ut

Gräsö fonden

Storsand

FRÅN LASTAGEPLATS.....
 Verksamheten vid Forsmarks bruk på andra sidan Öregrundsgrepen krävde förr mängder av kol, vilket även Gräsöborna medverkade till att få fram. Ett stort antal kolmilor och kolarkojor växte upp i brukets skogar på ön och skapade sysselsättning och utkomst för kolarna.
 Kolet fraktades vintertid från Storsand över isen till Forsmark i så kallade kolyssar, flåtade korgar som drogs av hästar längs "Gloppet", vintervägen över Grepen.

....TILL BADSTÄLLE
 I dag ligger kolboittarna i Gräsöns skogar överväxta och kolarkojornas spirösen står som mossbevuxna minnen från en svunnen tid. Här vid Storsand har också lastageplatsens brygga för utskeppning av ved försvunnit. Stenkistorna som ännu var synliga i på 1960-talet är nu borta och platsen är i dag mer känd som ett populärt badställe för gästande semesterfirare.

Upptäck Gräsön
 Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturarvet i Gräsö socken. Vill du veta mer om så vaka med oss till nästa år? Ring 0173-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

ÖSTHAMMARS
KOMMUN
711 01
0173-33313

UPPLANDS
LÄN
0173-33313

GRÄSÖ
SOCKEN
0173-33313

Storsand brygga till löskola och kommunala kulturarvsprojekt samt Upplandslänns och Östhammars kommuner för medfinansiering till projektet av detta projekt.

Vid den gamla lastageplatsen för kol och numera populära badplatsen storsand har projektet placerat ett rastbord, en informations skylt samt en ny TC med slamtömning.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönStorsand

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällen
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia
- Kulturlandskapet
- Skärgården
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled
- Norrboda by
- Anders Mats gården
- Storsand**
- Klockarboda by
- Djurstens fyr
- Västerbystigen
- Cykla på Gräsön
- Gräsö infocentrum
- Gräsö gård
- Gräsö kyrka
- Ryssaltaret
- Kattskär
- Högklyke
- Idön
- Åspeskär
- Rävsten
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

STORSAND

Foto: Anett Wass

Storsand ligger strax söder om Mårtensboda på norra Gräsö och har tidigare fungerat som utskleppningsplats för kol och ved. Verksamheten vid Forsmarks bruk på andra sidan Öregrundsgrepen krävde förr mängder av kol, vilket även Gräsöborna medverkade till att få fram. Kolet fraktades vintertid från Storsand över isen till Forsmark i flätade korgar som drogs av hästar.

Idag är Storsand en vacker klipp- och sandstrand som sommartid är välbesökt av badgäster.

Vid Storsand finns det lite information om platsens historia och en ny toalett. Foto: Anett Wass

 [Skriv ut](#)

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund ta färjan över till Gräsön. När du kommer iland på Gräsön följer du vägen åt vänster och fortsätter norrut drygt 8 km. Badplatsen ligger på vänster sida vägen strax innan Mårtensboda. Det finns ingen skylt till badplatsen.

Med buss: Från färjeläget på Gräsön kan du ta buss 854 till Klockarboda, varifrån det är ca 1 km att gå. OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULs hemsida](#).

Fakta Storsand

Markägare: Privat

Förvaltare: Privat/Kommunen

Skyddsform: Ingen

Service: Det finns parkering för ca 10 bilar, rastbord, information och inom kort en toalett.

Tillgänglighetsanpassningar:

Området är inte tillgänglighetsanpassat i sin helhet. Det går att ta sig med bil ända fram till Storsand. Parkeringen ligger bara 20 meter från stranden. Vid parkeringen finns det en toalett som är tillgänglighetsanpassad.

Stranden består av sand, grus och klippor där det är svårt att ta sig fram med hjul. Rastbordet står en bit ner på stranden och vägen dit består delvis av sand.

Gräsö fonden

Cykla på Gräsön Mellanturen

UPPTÄCK GRÄSÖN MED CYKEL
Upptäck Gräsön med cykel eller till fots genom att ta dig runt på cykelledens mellantur! Turen är knappt 20 km lång och tar ungefär 2,5-3 timmar om man cyklar i lagom tempo.

Leden tar dig utefter västra sidan på Gräsön, upp förbi Klockarboda och därefter tvärs över ön genom skogen för att sedan föra dig tillbaka utefter östra sidan. Vägstandarden varierar mellan asfalt och skogsväg. På en kort sträcka får du leda cykeln. Cykelkärra blir knepigt i skogen, men barn i barnsadel bör gå bra.

BAKLÅ
I skogarna häromkring syns många lämningar efter gamla kolmilor. Verksamheten vid Forsmarks bruk på andra sidan Öregrundsgrepen krävde förr mängder av kol, vilket även Gräsöborna medverkade till att få fram. Cykelleden går här förbi det gamla kolar- och skogshuggartorget Bakläs, vars historia sträcker sig tillbaka till första halvan av 1700-talet. När du nu fortsätter längs leden fram till Kallboda färdas du på samma väg som skolbarnen förr gick eller sprang sommar som vinter för att ta sig till skolan i Klockarboda.

LÄR DIG MER
Ta med dig en broschyr ur lädan här nedanför och lär dig mer om de platser du passerar längs vägen på mellanturen. Trevlig tur!

● Här är du nu

Ställiga besök till lädan och kommunala turistbroschyrer samt Upplandsstiftelsen och Osthammars kommun är medlemsbidrag till genomförandet av detta projekt.

Gräsö fonden

Cykla på Gräsön Mellanturen

UPPTÄCK GRÄSÖN MED CYKEL
Upptäck Gräsön med cykel eller till fots genom att ta dig runt på cykelledens mellantur! Turen är knappt 20 km lång och tar ungefär 2,5-3 timmar om man cyklar i lagom tempo.

Leden tar dig utefter västra sidan på Gräsön, upp förbi Klockarboda och därefter tvärs över ön genom skogen för att sedan föra dig tillbaka utefter östra sidan. Vägstandarden varierar mellan asfalt och skogsväg. På en kort sträcka får du leda cykeln. Cykelkärra blir knepigt i skogen, men barn i barnsadel bör gå bra.

BRÄNDA SKOGSPARTI
Brändningsgräns med den skarpa Brändakurvan går straxt väster om den ca 7 km långa höjdpåls* som under järnåldern utgjorde Gräsön. På höjdpålsen finns ett flertal mossor och kärr. I en kärrpil mellan Bengtsmossen och Idegransmyren skall enligt sägnen resterna av ett "drakskepp" varit synligt ända in på nittonhundratalet. Kan det manne vara någon av dess besättning som tappat den vikingatida arming av silver som hittades vid Djurstens flyplats på 1950-talet? Namnet Brända lär ha myntats när en skogvaktare långt tillbaka i tiden "satte eld på skogen för att orotmättigt komma åt kolved."

LÄR DIG MER
Ta med dig en broschyr ur lädan här nedanför och lär dig mer om de platser du passerar längs vägen på mellanturen. Trevlig tur!

● Här är du nu

Ställiga besök till lädan och kommunala turistbroschyrer samt Upplandsstiftelsen och Osthammars kommun är medlemsbidrag till genomförandet av detta projekt.

Gräsö fonden

Cykla på Gräsön Mellanturen

UPPTÄCK GRÄSÖN MED CYKEL
Upptäck Gräsön med cykel eller till fots genom att ta dig runt på cykelledens mellantur! Turen är knappt 20 km lång och tar ungefär 2,5-3 timmar om man cyklar i lagom tempo.

Leden tar dig utefter västra sidan på Gräsön, upp förbi Klockarboda och därefter tvärs över ön genom skogen för att sedan föra dig tillbaka utefter östra sidan. Vägstandarden varierar mellan asfalt och skogsväg. På en kort sträcka får du leda cykeln. Cykelkärra blir knepigt i skogen, men barn i barnsadel bör gå bra.

NÖTSVEDEN
Under vikingatiden var detta en av de platser där Gräsön var avskuren genom breda vattendrag. Genom landhöjningen har ett flackt landskap frilagts och som sedan odlats upp. Gården Nötsvedjan här vid Nötsveden har en historia från 1600-talet. Redan på den tiden får gården betraktas som stor med sina 36 djur. Efter rysshärjningarna 1719 låg gården länge öde, men blev med tiden åter ett av de större jordbruken på ön. Om man här gräver i jorden på vissa ställen kan man än idag hitta skal av snäckor och blåmusslor.

LÄR DIG MER
Ta med dig en broschyr ur lädan här nedanför och lär dig mer om de platser du passerar längs vägen på mellanturen. Trevlig tur!

● Här är du nu

Ställiga besök till lädan och kommunala turistbroschyrer samt Upplandsstiftelsen och Osthammars kommun är medlemsbidrag till genomförandet av detta projekt.

För att förbättra upplevelsen för besökare på Gräsö som väljer att cykla på ön har projektet försett den befintliga cykelledens mellantur (som förvaltas av Gräsö Turism), med tre skyltar, folderlådor och ett rastbord.

För att ytterligare uppmuntra cykelturismen på Gräsö har projektet också köpt in 10 cyklar som finns för uthyrning via Gräsö gårds vandrarhem. Cyklarna ägs av Upplandsstiftelsen.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönCykla på Gräsön

Roslagshagar
Mälardalskapet
Landskapsprojekt Vällen
Landskapsprojekt Länna
Landskapsprojekt nedre Dalälven
Kustvatten
Sjöar och vattendrag
Hotade arter
Ekonomiskt stöd
Naturvårdspris
Gräsöfonden
Om Gräsö
Historia
Kulturlandskapet
Skärgården
Upptäck Gräsön
Örskär
Örskärssund
Jomale
Askskär vandringsled
Norboda by
Anders Mats gården
Storsand
Klockarboda by
Djurstens fyr
Västerbystigen
Cykla på Gräsön
Gräsö infocentrum
Gräsö gård
Gräsö kyrka
Ryssaltaret
Kattskär
Högklyke
Idön
Åspeskär
Rävsten
Styrelse
Verksamhet
Publikationer
Sök ekonomiskt stöd
Kulturmarkspris
Ge en gåva

CYKLA PÅ GRÄSÖN - MELLANTUREN

Cykelledens skyltar ser ut så här eller blåmålade. Foto: Anett Wass

Upptäck Gräsön med cykel eller till fots genom att ta dig runt på cykelledens mellantur! Turen är knappt 20 km lång och tar ungefär 2,5–3 timmar om man cyklar i lagom tempo.

Leden fungerar bästa att cykla medsols, med start från färjeläget. Leden tar dig utefter västra sidan på Gräsön, upp förbi Klockarboda och därefter tvärs över ön genom skogen för att sedan föra dig tillbaka utefter östra sidan. Vägstandarden varierar mellan asfalt och skogsväg. På en kort sträcka får du leda cykeln. Cykelkärria blir knepigt i skogen, men barn i barnsadel bör gå bra.

Lär dig mer om vad du ser längs vägen genom att ha Gräsö Turism cykelguide till hands. Cykelguiden finns bland annat på turistbyrån i Öregrund samt vid Gräsö gårds vandrarhem.

Har du ingen egen cykel? Då kan du hyra en cykel vid Gräsö gårds vandrarhem.

Foto: Camilla Andersson

Hitta hit

Med cykel eller gående: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer i land på Gräsö följer du vägen norrut. Cykelleden är markerad med skyltar med en cykel på.

Karta Mellanturen

Källa: Gräsöturism

► [Här finner du mer information om de numrerade platserna på kartan.](#)

Fakta cykelleden

Markägare: Privata

Förvaltare: Gräsö Turism

Skyddsform: Ingen

Service: Rastbord vid Baklä. Inom kort kommer det även att finnas information vid några platser längs mellanturen.

Tillgänglighetsanpassningar:

Området är inte tillgänglighetsanpassat i sin helhet. Mellanturen går längs med asfals- och skogsvägar, där vissa partier i skogen inte lämpar sig för rullstol. Det går inte att ta sig fram med bil hela vägen till rastbordet vid Baklä.

Det finns fler cykelspår!

Läs mer om hur du kan ta dig runt med cykel på Gräsön på Gräsö Turism hemsida. Här finner du även kartor över de tre cykellederna som finns på Gräsö.

Genom projektet har västerbystigen fått fyra nya skyltar samt entréskyltar, ny stigmarkering, nya stättor och rastbänkar. Parkeringen i anslutning till första entrén har även försetts med parkeringsskyltar.

Välkommen till Västerbystigen

ÅLDERDOMLIGT KULTURLANDSKAP

Följ med på en vandring i Gräsös vackra kulturlandskap. Västerbys marker har bevarat många av sina ålderdomliga drag med åkerhöllar och små åkerlappar som genomkorsas av diken. Här syns tydligt hur landskapet i århundraden formats av skärgårdsbefolkningens jordbrukande.

LÄTTGÅNGEN STIG

Längs stigen finner du information som berättar om landskapet förr och nu. I terrängen är stigen markerad med stolpar med rödmålad topp så att du lättare ska hitta runt.

Stigen är ca 1,5 km lång och går genom något kuperad men lättgången terräng. Du kan gå i lågskor, men stigen lämpar sig inte för barnvagn eller rullstol. Längs stigen finns det även flera rastbänkar där du kan njuta av omgivningen eller den medhavda fikakorgen.

ANGPÄRLEORFÄJL
Agonita agona

INNAN LANDSVÄGEN BYGGDES

Innan landsvägen byggdes på Gräsön på 1890-talet fanns endast mindre vägar inom byarna och till utägena. Mellan byarna användes bitvis svårframkomliga gångstigar vid de tider när isarna varken bar eller brast. Västerbystigen kan tjäna som ett litet exempel på en av de många stigar man förr kunde ta sig fram på.

DJUR I HAGEN

Delar av stigen passerar genom hagar med betande djur. Djuren är snälla men vänligen respektera djuren genom att uppträda lugnt och ha din hund kopplad. Stång de grindar du passerar.

OM GRÄSÖFONDEN

Gräsöfonden är en stiftelse som bildades 1995 av Östhammars kommun och Upplandsstiftelsen. Fondens huvudsakliga uppgift är att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. Detta görs bland annat genom utlåning av slätterbalkar, utdelning av kulturmarkspris och ekonomiskt stöd för landskapsvårdande insatser samt att informera om öns unika landskap.

TEKENFÖRKLARING

- Här är du
- Markerad stig
- P Bilväg
- P Parkering
- i Information
- A Camping

Markerna kring Västerbystigen är hem för många olika arter av växter och djur. Här kan många olika släktar finnas sida vid sida. Blomningsperioden är även till lag en hel olika sorters insekter. I varnade marker som denna finns även flertalet fågelarter.

Upptäck Gräsön
Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. För mer information om vilka aktiviteter eller tillfällen som finns på plats, kontakta oss på telefon 0733-22222 eller maila oss på www.grasofonden.se

Västerbys Nederäng

Västerbys Nederäng som du går på
När Gräsöbyns byar växte upp, var Västerbys Nederäng ett viktigt område för jordbruk. Här fanns många åkerhöllar och diken som fortfarande finns kvar. Det är ett område som har bevarat många av sina ålderdomliga drag. Området är idag ett viktigt område för jordbruk och naturvård.

Gräsöbodens camping
Gräsöbodens camping är ett av de mest populära campingplatserna i Gräsö socken. Här finns många olika typer av campingplatser, från enkla ställplatser till mer exklusiva ställplatser. Campingplatsen är omgiven av ett vackert landskap med många olika typer av växter och djur.

Upptäck Gräsön
Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. För mer information om vilka aktiviteter eller tillfällen som finns på plats, kontakta oss på telefon 0733-22222 eller maila oss på www.grasofonden.se

En by med lång historia

Gräsöbyns byar växte upp i slutet av 1200-talet
Gräsöbyns byar växte upp i slutet av 1200-talet. De första byarna var Gräsöby och Östhammar. Byarna växte upp i närheten av diken och åkerhöllar. De första byarna var Gräsöby och Östhammar. Byarna växte upp i närheten av diken och åkerhöllar.

Anslutningen till Västerbys Nederäng
Anslutningen till Västerbys Nederäng skedde i slutet av 1200-talet. Det skedde genom att diken och åkerhöllar byggdes mellan byarna. Detta gjorde det möjligt för byarna att använda markerna i Nederäng för jordbruk.

Upptäck Gräsön
Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. För mer information om vilka aktiviteter eller tillfällen som finns på plats, kontakta oss på telefon 0733-22222 eller maila oss på www.grasofonden.se

Björkhagen

Landskapet på Gräsön har sedan århundraden formats av skårgårdsbefolkningens förmåga att ta tillvara på de små marker där man kunnat få lag på bete eller foder till djuren. Ön är mycket artrik vilket svarar bra mot namnet Gräsön, där ursprungssordet gräs inte endast betyder det gräs vi tänker på idag, utan alla de blommor och växter som pryder backar, ångar och hagmarker. Även om landskapet idag inte nyttjas på samma sätt som förr så finns fortfarande mycket av arterna knutna till betet kvar här på Gräsön.

Området ni nu står i har nyligen restaurerats för att åter skapa den till träd bärande hagmark. Här har det skett en långsamt igenväxning av grän och björk på grund av att området bara har bebatts sporadiskt under de senaste 15 åren. Man kan dock tydligt se att området tidigare varit en öppen hagmark på de vickröniga äldre träden och den bitvis artrika floran.

Här i hagen kan du finna många olika sorters blommor och växter som till exempel brudbröd och liten bastardsvämre.

Quitten som biter här biter till att i alla hagen öppen vilket gynnar blommor och insekter. Quitten är också mer utåtrikt än andra björkar vilket gör att djuren gärna äter upp dem. Själva björken är också en viktig del av hagen och har sin egen speciella smak.

LITEN BASTARDSVÄMRE
Zigana viciae

BRUDBRÖD
Filipendula vulgaris Moench

Stiftliga fördrag för hållbar och kommunala natur- och kulturarv samt Upplandsstiftelsen och Östhammars kommun är medfinansiärer för projektet.

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värdas kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om för utflykter? Ring 073-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Små åkrar och många diken

Gräsöns grunda jord blev förr ofta vattensjuka på våren. För att leda bort vattnet grävdes det mängder av grunda diken. Som ni kan se så är åkrarna här väldigt små och genomskarsade av flertalet öppna diken. Dessa grävdes troligtvis redan på mitten av 1700-talet, då Västerbyn brukade jorden i så kallat tvåskede, där ett åkergräde brukades ett år medan det andra låg i träda. Här i Västerbyn fanns det två åkergräden, Västergården och Södergården, där varje gård hade sina tegar inom det gemensamma gårdet. Det spilttrade åkerdet medförde att tegarna var små och svåra att bruka. Genom laga skiftet i början av 1800-talet, slogs många uppdelade marker ihop till större och mer lättbrukade åkrar.

På åkrarna odlades det för råg och korn, men i åkrarna fanns även mycket ogräs. En del är ovanliga idag, t ex klätt och blåklint. De överlever inte i det moderna jordbruket där utsädet är rensat och kontrollerat. Idag brukas åkrarna här som vall, det vill säga här tar bonden vinterfoder till sina djur. Det är därför viktigt att du inte slänger skräp på åkern för det kan hamna på beesdjurens vintermeny.

Klätt och blåklint var förr vanligt förekommande åkergräs då de grävdes av att åkermarken brukades mer extensivt.

FAKTA*
För var olika åkergräs vanligt förekommande på åkrarna då de grävdes av att åkermarken brukades mer extensivt. I lag är det ovanligt att se blommor som blåklint och klätt i våra odlingsdjur då blåklint endast är helt nytt från skandinavien och klättmarken sprids med bekämpningsmedel. Många insekter och fåglar är beroende av att det finns ogräs i våra åkrar. Exempelvis kan tillbakagången av rapsplanter delvis förklaras av den minskade förekomsten av åkergräs och insekter knutna till dessa.

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värdas kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om för utflykter? Ring 073-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Stiftliga fördrag för hållbar och kommunala natur- och kulturarv samt Upplandsstiftelsen och Östhammars kommun är medfinansiärer för projektet.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönVästerbystigen

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällen
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia
- Kulturlandskapet
- Skärgården
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled
- Norrboda by
- Anders Mats gården
- Storsand
- Klockarboda by
- Djurstens fyr
- Västerbystigen**
- Cykla på Gräsön
- Gräsö infocentrum
- Gräsö gård
- Gräsö kyrka
- Ryssaltaret
- Kattskär
- Högklyke
- Idön
- Åspaskär
- Rävsten
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

VÄSTERBYSTIGEN

Foto: Anett Wass

I anslutning till Gräsöbadens camping finner du Västerbystigen som tar dig med på en vandring i Gräsöns vackra kulturlandskap. Västerbyns marker har bevarat många av sina älderdomliga drag med åkerholmar och små åkerlappar som genomkorsas av diken. Här syns tydligt hur landskapet i århundraden formats av skärgårdsbefolkningens jordbrukande. Markerna är rika på många olika sorters växter och djur.

Stigen går genom allt från skog till öppna betesmarker och är ca 1,5 km lång. Terrängen är något kuperad men lättgången och längs vägen passerar du flertalet klyvstättor som tar dig över betesmarkernas stängsel. Du kan gå i lågskor, men stigen lämpar sig inte för barnvagn eller rullstol. Längs stigen finns det även flera rastbänkar där du kan njuta av omgivningen eller den medhavda fikakorgen.

När du går längs västerbystigen passerar du både genom öppet kulturlandskap och skog. Längs vägen finns några rastbänkar att vila på. Foto: Anett Wass

 [Skriv ut](#)

Hitta hit

Med bil eller cykel: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer iland på Gräsö följer du vägen åt vänster och fortsätter norrut ca 1 km där du svänger vänster mot Gräsöbadens camping. Efter ca 100 meter finner du en mindre parkering på vänster sida och stigens entré på vänster sida vägen.

Med buss: Från färjeläget på Gräsö kan du ta buss 854 till Svartbäcks vägskaal. Stigens entré finner du ca 100 meter in på vägen mot Gräsöbaden.

OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULS hemsida](#).

Visa [Västerbystigen](#) på en större karta

Markägare: Svenska Kyrkan

Förvaltare: Upplandsstiftelsen

Skyddsform: Ingen

Service: Parkering finns i anslutning till entrén längs med vägen till Gräsöbaden samt vid campingen. Information och rastbänkar finns längs med stigen.

Övrigt: Delar av stigen passerar genom hagar med betande djur. Djuren är snälla men vänligen respektera djuren genom att uppträda lugnt och ha din hund kopplad. Stäng de grindar du passerar.

Tillgänglighetsanpassningar: Området är inte tillgänglighetsanpassat

Bredvid naturens tempel på Gräsö kyrkogård har en del via projektet skapats en fin rastplats med rastbord och en skylt som berättar lite om kyrkans historia.

Gräsö kyrka

FRÅN GÅRDSKAPELL TILL SOCKENKYRKA

Gräsöbornas moderskyrka var i äldre tider Börstila, vilket gjorde att oborna hade en lång och stundtals farlig väg till kyrkan. På ön fanns då endast ett mindre gårdskapell vid Gräsö gård.

År 1673 besökte Carl XI Gräsön och beviljade 3000 daler kopparmynt till att bygga en ny kyrka i stället för det gamla kapellet.

Efter många års dröjsmål kunde man år 1689 ta kyrkogården i bruk för begravingar. Det skulle dock dröja ytterligare 6 år innan man lade grunden till själva kyrkan.

MISSVÄXT OCH HUNGERSNÖD

År 1696 stod den första klockstapeln på plats och år 1697 invigdes kyrkan i all enkelhet av kyrkoherden Augustinus Lenander. Det räddade då stor hungersnöd i landet efter flera års köld och missväxt. Även Gräsöborna drabbades hårt av nödåren; 1697 dog 25 personer mot normalt 5-10 personer.

BEVARAT UTSEENDE

Kyrkan förstördes delvis när ryssarna använde den som stall under orosåret 1719, men renoverades senare. Sedd utifrån har kyrkan i stort sett bevarat sitt utseende från det sena 1600-talet, medan kyrkorummet har genomgått ett flertal förändringar under årens lopp.

Foto taget vid Gräsö kyrka runt år 1900. Ett gammalt magasin finns då fortfarande kvar vid kyrkan och den murrande väggen var ännu inte drägen.

Foto: Sveriges Lantbruksmuseum

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturförskäp i Gräsö socken. Vill du veta mer om de verksamheter eller tillfällen för utlystheten? Ring 0273-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Stiftelsen Gräsöfonden är ett samarbetsprojekt mellan Östhammars Kommun och Upplands Stiftelsen. Projektet är finansierat av dessa parter.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönGräsö kyrka

- Roslagshagar
- Mälardalslandskapet
- Landskapsprojekt Vällena
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia*
- Kulturlandskapet*
- Skärgården*
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled*
- Norrboda by*
- Anders Mats gården*
- Storsand*
- Klockarboda by*
- Djurstens fyr*
- Västerbystigen*
- Cykla på Gräsön*
- Gräsö infocentrum*
- Gräsö gård*
- Gräsö kyrka**
- Ryssaltaret*
- Kattskär*
- Högklyke*
- Idön*
- Åspeskär*
- Rävsten*
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

GRÄSÖ KYRKA

Foto: Anett Wass

Gräsö kyrka är en praktfull byggnad i trä med en separat klockstapel som i stora drag ser ut som den kyrka som stod klar år 1697. Interiört blev kyrkan mycket skadad vid rysshärjningarna år 1719 men har därefter restaurerats ett flertal gånger under årens lopp.

Den stadiga kyrkogårdsmuren byggdes med sockenbornas gemensamma krafter upp under senare delen av 1700-talet. Muren behövdes då för att hålla hundar och kreatur borta från gravarna. Klockstapeln som står lite öster om kyrkan uppfördes 1740 och kläddes in med bräder år 1906.

Läs mer om Gräsö kyrkas historia under *Historia* i menyn till vänster.

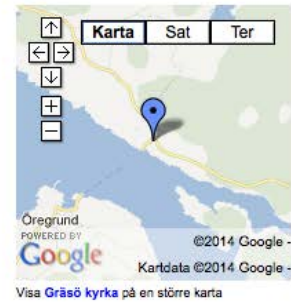

Foto: Anett Wass

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer iland på Gräsö ser du kyrkan på höger sida vägen.

Fakta Gräsö kyrka

Markägare: Svenska kyrkan

Förvaltare: Svenska kyrkan

Skyddsform: Ingen

Service: Toalett finns i anslutning till färjeläget. Parkering finns vid kyrkan och färjeläget. Rastbord och information finns på kyrkogården.

Tillgänglighetsanpassningar:

Området är tillgänglighetsanpassat vad gäller parkering, gångar på kyrkogården och ingång till kyrkan (ramp). Rastbordet står på en gräsyta i anslutning till naturens tempel på kyrkogården.

 [Skriv ut](#)

Vid ingångarna till klockarhagen där det så kallade Rysslataret finns har skyltar placerats som berättar om teorierna kring denna formation. Vid själva formationen i hagen finns en enklare markering (skylten nedanför).

Gräsö fonden

Ryssaltaret

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om fler utflyktsmål? Ring 0173-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt samt Upplandsstiftelsen och Östhammars kommun är medfinansierare för genomförandet av detta projekt.

Gräsö fonden

Ryssarnas härjningar på Gräsö 1719

Ryssaltaret

VAR DET HÄRJANDE RYSSARS ALTARE?
 Här i den örtrika Klockarhagen finner du Ryssaltaret eller den så kallade Rysstjärnan, som är ett femuddigt torvuppyggt minnesmärke. Enligt vissa sägner skulle ryssarna vid sina härjningar här på ön år 1719 ha haft ett altare på platsen.

ELLER VAR DET ETT SÄTT ATT HEDRA KUNGEN?
 Det finns dock flera andra teorier för vad detta kan ha varit. Ett är att det utmärker platsen för ett äldre kapell under Gräsö kungsgård. En annan teori är att det var anlagt för att hedra konung Karl XI, som år 1673 bidrog med 3000 daler kopparynt till den nya kyrkans uppförande och ett boställe till prästen. Karl XI var dessutom Nordsjärneriddare vilket kan förklara stjärnformen.

KLOCKARHAGENS BLOMSTERPRAKT
 Idag är det lätt att gå förbi denna fornlämning utan att notera den då den endast syns som en liten förhöjning i marken. Därför har vi satt upp en enkel informationsstolpe på platsen så att du lättare ska hitta dit. Klockarhagen är väl värt ett besök även för dess blomsterprakt, särskilt under vår och försommar!

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värda kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om fler utflyktsmål? Ring 0173-33313 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt samt Upplandsstiftelsen och Östhammars kommun är medfinansierare för genomförandet av detta projekt.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönRyssaltaret

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällen
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia
- Kulturlandskapet
- Skärgården
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled
- Norrboda by
- Anders Mats gården
- Storsand
- Klockarboda by
- Djurstens fyr
- Västerbystigen
- Cykla på Gräsön
- Gräsö infocentrum
- Gräsö gård
- Gräsö kyrka
- Ryssaltaret**
- Kattskär
- Högklyke
- Idön
- Åspeskär
- Rävsten
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

RYSSALTARET

Under vår och sommar blommar det fint i Klockarhagen där du finner Ryssaltaret. Foto: Anett Wass

I den örtrika Klockarhagen nedanför kyrkan finns ett minne som, enligt sägnen, härrör från de ryska inkräktarna på 1700-talet. Det kallas för Ryssaltaret, vilket idag är en upphöjning i marken formad som en femuddig stjärna. Stigen som går genom hagen passerar denna upphöjning, som (inom kort) är markerad med en stolpe som det står Ryssaltaret på. I anslutning till stängselövergångarna vid färjeläget och Gräsö gård finns det en informationsskylt som berättar lite kort om Ryssaltaret. Stigen genom hagen går mellan Gräsö gård och färjeläget.

Klockarhagen är om våren översållad med blåsippor och vitsippor för att senare täckas med gullivivor.

Foto: Camilla Andersson och Anett Wass

Hitta hit

Med bil/till fots: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer iland på Gräsö ser du stängselövergången i till hagen på höger sida vägen. Det går även komma in i hagen från parkeringen vid Gräsö gård.

Visa **Ryssaltaret** på en större karta

Fakta Ryssaltaret

Markägare: Kommunen
Förvaltare: Upplandsstiftelsen
Skyddsform: Naturreservat
Service: Information, toalett finns vid färjeläget och vid Gräsö gårds parkering. Parkering finns vid färjeläget, kyrkan och Gräsö gård.
Tillgänglighetsanpassningar: Området är inte tillgänglighetsanpassat

Skriv ut

Vid Gräsö gård har en ny mötesplats skapats. Genom projektet har grundplaneringen för informationsbyggnaden och dess omgivning genomförts. Projektet har även finansierat ett rastbord, lock över den djupa iskällaren samt skyltarna utanpå informationsbyggnaden och toaletten och skylten som berättar om iskällaren på platsen. Till parkeringen har projektet finansierat parkeringsskyltar och betongfötter som krävs för att markera upp parkeringsplatserna på parkeringen.

Själva informationsbyggnaden, toalett och markarbete har finansierats via ett annat projekt, finansierat via projektstöd, Östhammars kommun, Gräsöfonden och Upplandsstiftelsen. Fotoutställningen i informationsbyggnaden har finansierats via ytterligare ett projekt, där samma parter står bakom.

Gräsöfonden

Iskällaren

Här under trägolvet gömmer sig en stensatt iskällare som troligtvis byggdes under första halvan av 1800-talet. Här fick man förr plats med mycket mat då källaren är ca 16 m² och 2 meter djup! När den användes hade den troligtvis ett tak av trä. Vid till- och avträdesrynen den 26 februari 1883 noteras att iskällaren skall förses med nytt bälverk för 20 kronor och att taket skall färgstrykas för en lika stor summa.

KYLSKÅPETS FÖREGÅNGARE
Iskällaren användes förr i tiden som kylskåp. Då lyfte man in isblock under vintern som gjorde att källaren hölls kall även på sommaren. Redan romarna kunde konsterna att bygga iskällare, men sådana blev vanligare i Sverige först under 1800-talet, och då på landsbygden.

STACKAD IS HÖLL MATEN KALL
Redan på 1300-talet började man anlägga så kallade isstackar. Stora isblock sågades upp ur sjöar och tröades på varandra med sågspån emellan. Traven skulle befinna sig i ständigt skugga, ofta stod den i ett speciellt hus. Isstacken höll sig kall hela våren och en god bit in på sommaren om isen förvarades rätt. Stycken av is togs sedan ur traven och användes för att kyla kött och mjölk. Kött som hängtes i isboden höll sig kall länge.

Arkitekt Carl Härlenman (som ritade Örskärs fyr) skriver 1747 i Kungl. Svenska Vetenskaps Academiens Handlingar om nyttan man har av en så kallad iskällare "ti bevarande af dricka och hvad som helst eljest kan ditsättas".

För sågade iskarlar is under vintern som kunde användas under hela året i iskällare och isköp. På bilden till höger ser ni den reala stensättningen i den här källaren. Locket över källaren gör att ingen riskerar att träna ner samtidigt som källaren bevaras iskallt för framtiden.

STÄDERNAS ISSKÅP KRÄVDE SIN IS
Framtusen av 1700-talet användes isköp, framförallt i städerna. Isköpet sålgs ut ungefär som ett kylskåp, med hyllor för matförvaring. Upp- eller ner till staplades isblock och det fanns ett avrinningshål ner till där smältvattnet rann ut. Många isköp var dekorerade för att likna marmor eller någon annan stensort. Både till affärer och till privata hem levererades isen av iskarlar som bar stora block på ryggen. På många håll förekom detta ända fram till andra världskriget. Kylskåp blev vanligare efter 1945 medan frysarna dröjde ytterligare ett par decennier.

En bit in på 1900-talet gjorde den tekniska utvecklingen att iskällaren och isköpen blev betraktade som opraktiska och överflödiga.

Upptäck Gräsön

Gästboken är öppen för att besöka och hämta kulturfundskäpet i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om fler utflykter? Ring 07 25 32 23 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Stensättningen till Gräsöfonden är ett samarbetsprojekt mellan Östhammars Kommun, Upplandsstiftelsen och Gräsö Gård. Projektet är finansierat av dessa parter.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönGräsö gård

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällen
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia
- Kulturlandskapet
- Skärgården
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled
- Norrboda by
- Anders Mats gården
- Storsand
- Klockarboda by
- Djurstens fyr
- Västerbystigen
- Cykla på Gräsön
- Gräsö infocentrum
- Gräsö gård**
- Gräsö kyrka
- Ryssaltaret
- Kattskär
- Högklyke
- Idön
- Åpskär
- Rävsten
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

GRÄSÖ GÅRD

Huvudbyggnaden på gräsö gård som idag är vandrarhem. Foto: Anett Wass

Den före detta kungsgården Gräsö gård ligger vackert belägen vid segelleden mot Öregrund. Gårdens marker har brukats under lång tid och består av ett varierat skärgårdslandskap med betade hagar, strandängar och bondeskogar. Själva gården är fortfarande i bruk och den nybyggda ladugården kan hysa upp till 80 betesdjur. I gårdens huvudbyggnad är det vandrarhem. Gårdens marker är idag naturreservat.

Med tanke på gravfältet och andra lämningar i området, börjar Gräsö gårds historia sannolikt under vikingatiden. Det strategiska läget talar för att Gräsö by från allra första början kan ha varit en handelsplats för att därefter, i takt med landhöjningen, få en mer fast befolkning. [Läs mer om Gräsö gårds historia här.](#)

Om du vill gå en tur i naturreservatet kan du med utgångspunkt från Gräsö gårds parkering gå Kostigen eller Skogsstigen. Kostigen är 1,7 km lång och längs stigen finns information som berättar om natur och kultur. Skogsstigen är ca 3,5 km lång och går genom skogarna i reservatets norra del.

Foto: Anett Wass

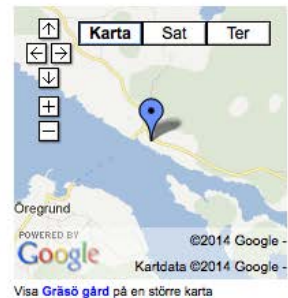

Skriv ut

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer iland på Gräsö tar du höger i första korsningen. Parkeringen till Gräsö gård ligger på höger sida efter ca 100 meter.

Med buss: Ta bussen till Gräsöfärjan i Öregrund. Ta färjan över till Gräsö. När du kommer iland gå över stättan där det står Ryssaltaret och följ stigen genom hagen till du kommer fram till parkeringen vid Gräsö gård (ca 100 m).

Fakta Gräsö gård

Markägare: Kommunen

Förvaltare: Upplandsstiftelsen (reservatet) Östhammars kommun (gården via arrendator)

Skyddsform: Naturreservat

Service: Parkering, toalett finns vid parkeringen där det även finns ett informationscentrum och rastbord. Flertalet skyltade stigar utgår från parkeringen.

Tillgänglighetsanpassningar: Området är inte tillgänglighetsanpassat i sin helhet. Området kring Gräsö infocentrum vid Gräsö gårds parkering är tillgänglighetsanpassat.

Hyr en cykel

Vill du ta en cykeltur på Gräsön? Då kan du hyra cyklar vid Gräsö gårds vandrarhem. Det finns flera cykelleder på ön.

[Läs mer om att cykla på Gräsön.](#)

Dirigering: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönGräsö infocentrum

GRÄSÖ INFORMATIONSCENTRUM

Foto: Anett Wass

Informationscentrumet står nu klart för besökare

Vi är dock inte klara med allt i sin helhet. Området kring byggnaden ska finplaneras, fler rastbord ska komma på plats, en permanent utställning ska tas fram mm. Den nybyggda toaletten kommer vara färdig att använda någon gång i mitten av juli. Vi räknar med att allt kommer vara klart till säsongen 2015.

Vid Gräsö gård finns det ett litet informationscentrum, där du som besökare kan stanna till och lära dig mer om öns natur- och kulturlandskap. Under 2014 inrymmer huset en fotoutställning som på ett intressant sätt berättar om landskapet på ön. Här går det även att finna information om olika besöksmål på Gräsö samt hur man hittar ut till dessa. I anslutning till byggnaden finns det parkering, rastbord och toalett. *Hela området är tillgänglighetsanpassat.*

Ökad kunskap om öns natur- och kulturlandskap

Syftet med informationscentrumet är att skapa en plats där besökare och boende på Gräsö kan stanna till och finna lättillgänglig information om öns natur- och kulturmiljövärden, vad man kan se och uppleva på Gräsö och hur man hittar ut till dessa platser. På detta sätt ökar det lokala rekreationsvärdet och det rörliga friluftslivet samtidigt som det bidrar till ökad kunskap och förståelse för natur- och kulturlandskapets förutsättningar och värden.

Pågående projektarbete under 2014–2015

Arbetet med att bygga och färdigställa Gräsö informationscentrum pågår under åren 2014–2015. Kontaktperson rörande detta arbete är Anett Wass på Upplandsstiftelsen.

Permanent utställning klar till våren 2015

Informationscentrumet kommer till våren 2015 förhoppningsvis inrymma en permanent utställning som på ett mångsidigt sätt kommer berätta om Gräsöns kulturlandskap och historia.

 [Skriv ut](#)

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund tar du färjan över till Gräsö. När du kommer iland på Gräsö tar du höger i första korsningen. Parkeringen till Gräsö gård ligger på höger sida efter ca 100 meter.

Med buss/till fots: Ta bussen till Gräsöfärjan i Öregrund. Ta färjan över till Gräsö. När du kommer iland gå över stätten där det står Ryssaltaret och följ stigen genom hagen till du kommer fram till parkeringen vid Gräsö gård (ca 100 m).

Fakta Gräsö infocentrum

Markägare: Kommunen

Förvaltare: Upplandsstiftelsen (reservatet) Östhammars kommun (gårdens byggnader via arrendator)

Skyddsform: Naturreservat

Service: Toalett, parkering, rastbord samt information.

Tillgänglighetsanpassningar:

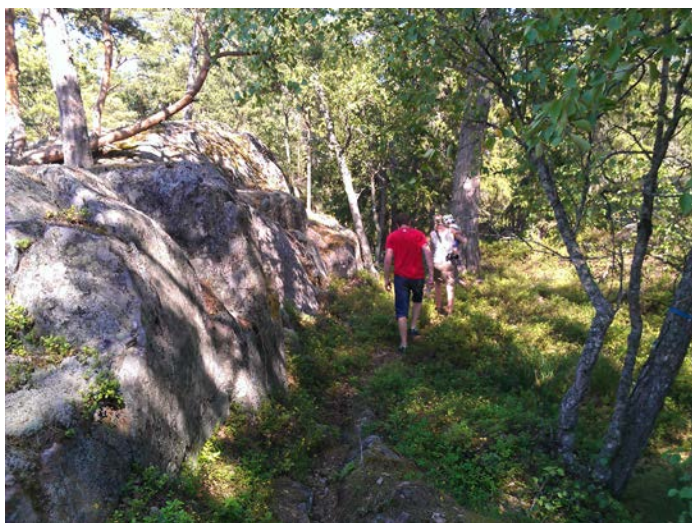
Hela området kring infocentrumet, samt toalett och infobyggnad är tillgänglighetsanpassat.

Hyr en cykel

Vill du ta en cykeltur på Gräsön? På Gräsö gårds vandrarhem finns det cyklar att hyra. Det finns flera cykelleder på ön.

[Läs mer om att cykla på Gräsön.](#)

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällan
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia
- Kulturlandskapet
- Skärgården
- Upptäck Gräsön
- Örskär
- Örskärssund
- Jomale
- Askskär vandringsled
- Norboda by
- Anders Mats gården
- Storsand
- Klockarboda by
- Djurstens fyr
- Västerbystigen
- Cykla på Gräsön
- Gräsö infocentrum**
- Gräsö gård
- Gräsö kyrka
- Ryssaltaret
- Kattskär
- Högklyke
- Idön
- Åspeskär
- Rävsten
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

Vid Högklyksberget på Gräsö östra sida har ett fint besöksmål ställts i ordning via projektet. Här har två rastbord placerats ut, samt en rastbänk. Stigar från parkeringen har markerats upp samt skyltar placerats upp vid utsiktspunkten samt vid parkeringen.

Högklyksberget

PÅ VÄNT OVEK SVÄRSBERGEN
Uppre på Högklyksberget har man under många och långa åren haft en utsikt över vad som varit i tvivelsänket. Berget är ett av Gräsöbornas högsta och bästa utsiktspunkter och erbjuder en fantastisk utsikt över Gräsö och Östhammars fjordarna. Här finns högre och lägre berg som är så som sällan som ett stycke ut med det rousander. Långt stegen i seggen har ett till för en resterna av den koja som byggdes på de gamla högen.

SLUT TRÄSK
Istället för att komma till Gräsö Högklyksberget har gått till en åker där ett berg, liksom med alla dess byggnader inrädd, pinnarna för en grund, men de gamla. Åkerborna lyckades koppar genom sin slakt och kultiv. Komma till Gräsö Högklyksberget är en lång väg.

ETT ÖKUNT LANDSKAP
Gräsöns östra skärgården har varit ett av de mest vackra och intressanta landskapen i Sverige. Östra skärgården är ett av de mest intressanta och vackra landskapen i Sverige. Här finns ett stort antal djur- och växter som inte finns någon annanstans. Dessa djur och växter är alla skyddade av naturen och det är viktigt att vi alla ska göra vårt bästa för att skydda dem. För att göra detta måste vi också göra vårt bästa för att skydda naturen som helhet. Detta innebär att vi måste vara medvetna om våra handlingar och deras konsekvenser. Vi måste också vara medvetna om våra behov och begränsningar. Vi måste vara medvetna om vår roll som medborgare och som ansvariga för vårt eget beteende. Vi måste vara medvetna om vår roll som ansvariga för vårt eget beteende. Vi måste vara medvetna om vår roll som ansvariga för vårt eget beteende.

Upptäck Gräsön

Gräsö är ett av de mest vackra och intressanta landskapen i Sverige. Östra skärgården är ett av de mest intressanta och vackra landskapen i Sverige. Här finns ett stort antal djur- och växter som inte finns någon annanstans. Dessa djur och växter är alla skyddade av naturen och det är viktigt att vi alla ska göra vårt bästa för att skydda dem. För att göra detta måste vi också göra vårt bästa för att skydda naturen som helhet. Detta innebär att vi måste vara medvetna om våra handlingar och deras konsekvenser. Vi måste också vara medvetna om våra behov och begränsningar. Vi måste vara medvetna om vår roll som medborgare och som ansvariga för vårt eget beteende. Vi måste vara medvetna om vår roll som ansvariga för vårt eget beteende. Vi måste vara medvetna om vår roll som ansvariga för vårt eget beteende.

BERGVIK SKOG

BERGVIK SKOG
Gräsöfonden
Östhammars församling
Upplands län

Välkommen till Högklyksberget

Från Högklyksberget på Gräsöns östra sida har man en vid utsikt över skärgården. Berget är ett av Gräsökustens högsta och bästa utsiktspunkt med en höjd på ca 15–20 meter över havet.

Stigen från parkeringen till utsiktspunkten på Högklyksberget är ca 500 meter lång och går genom gran och tallskog. Stigen delar sig en bit efter vilgen där båda stigmata leder upp till utsiktspunkten. Stigen är vänster är något mer lättgången än den åt höger, men båda vägarna har en lite brantare stigning den sista biten upp.

Det går även en fin stig nedanför berget som följer vattenlinjen. Här finns fina backklippor för dig som vill ta stig ett steg i havet.

Det finns tre rastbord/häklar utplacerade här på Högklyksberget. Det ena rastbordet finner du ca 200 meter in längs stigen, på en klippa på höger sida. Det andra rastbordet står vid utsiktspunkten och ett rastbänk finns placerad i slutet av strandstigen.

Vid utsiktspunkten finns det ett torn som man inte får klättra upp i på grund av olycksrisken.

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värna kulturhistorien i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om fler utflyktsmål?
Ring 0173-33313 eller kontakta hemsidan:
www.grasofonden.se

BERGVIK SKOG ÖSTHAMMARS FÖRSAMLING UPPLANDS LÄN

Tillträde förbjudet

På grund av olycksrisken är det förbjudet att beträda tornet

It is forbidden to set foot on the tower because of the risk of accidents

Wegen der Gefahr von Unfällen ist es verboten, zu Fuß Turm gesetzt

Upptäck Gräsön

Gräsöfonden arbetar för att bevara och värna kulturhistorien i Gräsö socken. Vill du veta mer om vår verksamhet eller få tips om fler utflyktsmål?
Ring 0173-33313 eller besök hemsidan:
www.grasofonden.se

BERGVIK SKOG ÖSTHAMMARS FÖRSAMLING UPPLANDS LÄN

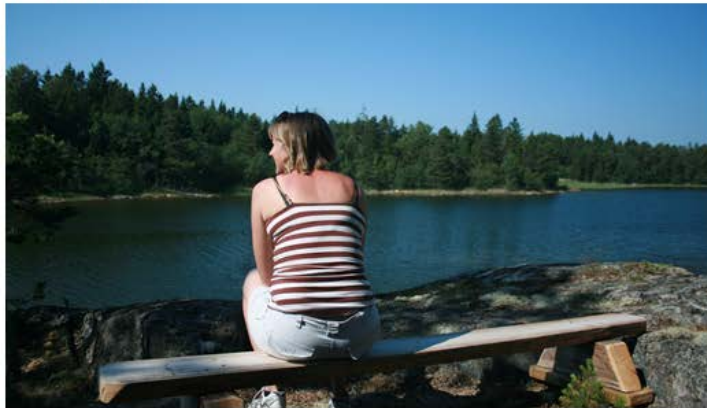
Upptäck Gräsön

Gräsö är ett av de mest vackra och intressanta landskapen i Sverige. Östra skärgården är ett av de mest intressanta och vackra landskapen i Sverige. Här finns ett stort antal djur- och växter som inte finns någon annanstans. Dessa djur och växter är alla skyddade av naturen och det är viktigt att vi alla ska göra vårt bästa för att skydda dem. För att göra detta måste vi också göra vårt bästa för att skydda naturen som helhet. Detta innebär att vi måste vara medvetna om våra handlingar och deras konsekvenser. Vi måste också vara medvetna om våra behov och begränsningar. Vi måste vara medvetna om vår roll som medborgare och som ansvariga för vårt eget beteende. Vi måste vara medvetna om vår roll som ansvariga för vårt eget beteende. Vi måste vara medvetna om vår roll som ansvariga för vårt eget beteende.

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönHögklyke

Roslagshagar
Mälardalslandskapet
Landskapsprojekt Vällan
Landskapsprojekt Länna
Landskapsprojekt nedre Dalälven
Kustvatten
Sjöar och vattendrag
Hotade arter
Ekonomiskt stöd
Naturvårdspris
Gräsöfonden
Om Gräsö
Historia
Kulturlandskapet
Skärgården
Upptäck Gräsön
Örskär
Örskärssund
Jomale
Askskär vandringsled
Norrboda by
Anders Mats gården
Storsand
Klockarboda by
Djurstens fyr
Västerbystigen
Cykla på Gräsön
Gräsö infocentrum
Gräsö gård
Gräsö kyrka
Ryssaltaret
Kattskär
Högklyke
Idön
Åspskär
Rävsten
Styrelse
Verksamhet
Publikationer
Sök ekonomiskt stöd
Kulturmarkspris
Ge en gåva

HÖGKLYKSBERGET

Rastbänk att vila på i slutet av strandstigen. Foto: Anett Wass

Från Högklyksberget på Gräsöns östra sida har man en vid utsikt över skärgården. Berget är en av Gräsöns högsta punkter med ca 20 meter över havet. Den blåmarkerade stigen från parkeringen är ca 500 m lång och går genom gran och tallskog. Stigen delar sig en bit efter vägen där båda vägarna leder upp till utsiktspunkten. Stigen åt vänster är något mer lättgången än den åt höger, men båda har en stigning de sista 100 m. Det finns även en stig som slingrar sig längs vattnet nedanför berget där det i slutet av stigen finns en rastbänk att vila sig på.

Uppe på Högklyksberget har man under många och långa orostider haft en milsvid utsikt över vad som skett ute i havsbandet. Här fanns tidigare ett högt torn av trä som senare kom att bytas ut mot det nuvarande. Under rysshärjningarna 1719 skall enligt sägnen torparen vid Stora Högklykstorpet ha gömt sina ägodelar i en hålighet i berget. Torpet med alla dess byggnader brände ryssarna ner till grunden, men de gömda ägodelarna lyckades torparen genom sin slughet behålla.

Ta en paus vid någon av rastborden efter en fin promenad i skärgårdskogen. Foto: Anett Wass och Camilla Andersson

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund ta färjan över till Gräsön. När du kommer iland på Gräsön följer du vägen åt höger och fortsätter söderut, och tar av vid avtagsvägen mot Rosten. Kör ca 4 km, parkering finns intill vägen. Stigen upp på berget är skyltad.
Med buss: Från färjeläget på Gräsön kan du ta buss 853 till hållplats Nyhem, sedan går du tillbaka ca 500 meter till avtagsvägen mot Rosten. Därefter är det ca 4 km att gå till parkering vid Högklyksberget. OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULS hemsida](#).

Visa Högklyksberget på en större karta

Fakta Högklyksberget

Markägare: Bergvik Skog AB
Förvaltare: Upplandsstiftelsen
Skyddsform: Ingen
Service: Information, rastbord, parkering för ca 7-8 bilar.
Övrigt: Tornet som finns vid utsiktspunkten får man som besökare inte klättra upp i pga. olycksrisken.
Tillgänglighetsanpassningar: Området är inte tillgänglighetsanpassat

 Skriv ut

Välkommen till Rävsten!

Från åkallgärd och bådort till sommargårdar och skogsbarn. Rävstenen har varit bebodd sedan 1500-talet. Under flera århundraden levde man här av jord och skogsläsa, jord på sill och skogsläsa på fisk. De skogsläsa fisk ångarna i skogen är 1700-talens, varon äro en dag till Uppskär Rävsten. Här har man varit sommargårdar och skogsbarn sedan många årtal. Det har varit skogsläsa och fisk. Skogsläsa är på Rävsten en möjlighet att upptäcka den speciella skogsläsa på Rävsten. Här för skogsläsa och natur- och kulturvärden en naturlig del av skogsläsa.

Natur förmedlar av miljövetenskap

Rävstenen visar hur under flera hundra år formats av de människor som har varit här. Rävstenen är en viktig del av den natur som finns här. Rävstenen är en viktig del av den natur som finns här. Rävstenen är en viktig del av den natur som finns här.

Uppskär Rävsten

Det har varit en viktig del av skogsläsa med gles bebyggelse som läsa. Rävstenen är en viktig del av skogsläsa med gles bebyggelse som läsa. Rävstenen är en viktig del av skogsläsa med gles bebyggelse som läsa.

Vid Äpskär på södra Gräsö har det via projektet kommit ett nytt rastbord på plats, samt en rastbänk. Det har även röjts upp kring det befintliga rastbordet med tak. Vid bryggan har två anslagstavlor satts upp där information om södra skärgården samt naturreservaten ska finnas. Här ska det även ges möjlighet att sätta upp anslag för allmänheten.

Äpskär
Utpost mot Gräsö södra skärgård

Söder om Äpskär ligger en vidsträckt skärgård med öar kobbar och skär. I dag har endast ett fåtal av öarna befolkning, men på många av öarna kan man i dag se övervuxna husgrunder och andra lämningar som vittnar om bosättningar från äldre tider. På flera av öarna har det bedrivits jordbruk och fiske åtminstone sedan 1500-talet ända in i vår tid. Naturen på öarna är varierad och artrik, liksom det omkringliggande grunda skärgårdsområdet som är en viktig lek- och uppväxtplats för fisk.

Nordost om Äpskär finner du Rävsten, en ö som har en omväxlande natur som har formats av människan under lång tid. Betänande djur håller idag delar av öns marker öppna. Läs mer om ön på skylten här intill.

Stora Risten och Ormön har varit bebodda ända sedan medeltiden och har än idag en befolkning. Fisket har varit huvudnäring på öarna men med mindre jordbruk som sidonäring. Kommersiellt fiske bedrivs än idag på Stora Risten och kulturmarkens rika flora hålls i stånd med hjälp av betesdjur på både Stora Risten, Hålsingen och Ormön.

Sladdarön, en av de största öarna, var på 1500-talet frälsegods under Gustav Vasas svägar Abraham Eriksson Leijonhufvud. Här bedrevs förutom jordbruket, gruvbrytning på 1850-talet där man utvann närmare 10 000 ton järnmalm. I dag saknar Sladdarön befolkning men markerna hålls öppna av betande får.

Vässarö längst i söder är scouternas egen ö där det årligen anordnas olika former av läger för barn och ungdomar. Hela ön testamenterades till Stockholms scoutkår 1942.

GRÄSÅL
Harelda hussgrupp

SKRÄNTÄRNA
Hydroprogne caspia

HAVSÖRN
Haliaeetus albicilla

ÅBBORE
Perca fluviatilis

GRÄSÖ SÖDRA SKÄRGÅRD

I Gräsö södra skärgård har denna en varierad natur med hallmarksdjur, öppna fagar och kalkspade klippor. Vattenområdet är grundt med många vikar. Detta ger bra utvalda för många olika arter av växter och djur.

ABBORE

De grunda skärgårdsområdena runt södra Gräsö är viktiga lek- och uppväxtplatser för fisk. Vatten omkring Äpskär erbjuder bra fiske efter strömming, åbborre och gädda. Strömmingen vill du i sunden under förtäppningen medan gäddan och åbborren fångas längs vassar och på grönor under vår, sommar och höst.

UPPTÄCK GRÄSÖN

Gräsöområdet erbjuder för att bevara och värna kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om en lek- och uppväxtplats eller få tips om för utflykter? Ring 0773-3333 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Gräsöfonden erbjuder för att bevara och värna kulturlandskapet i Gräsö socken. Vill du veta mer om en lek- och uppväxtplats eller få tips om för utflykter? Ring 0773-3333 eller besök hemsidan www.grasofonden.se

Din väg: NaturvårdGräsöfondenOm GräsöUpptäck GräsönÅspskär

- Roslagshagar
- Mälardalskapet
- Landskapsprojekt Vällen
- Landskapsprojekt Länna
- Landskapsprojekt nedre Dalälven
- Kustvatten
- Sjöar och vattendrag
- Hotade arter
- Ekonomiskt stöd
- Naturvårdspris
- Gräsöfonden
- Om Gräsö
- Historia*
- Kulturlandskapet*
- Skärgården*
- Upptäck Gräsön
- Örskär*
- Örskärssund*
- Jomale*
- Åspskär vandringsled*
- Norboda by*
- Anders Mats gården*
- Storsand*
- Klockarboda by*
- Djurstens fyr*
- Västerbystigen*
- Cykla på Gräsön*
- Gräsö infocentrum*
- Gräsö gård*
- Gräsö kyrka*
- Ryssaltaret*
- Kattskär*
- Högklyke*
- Idön*
- Åspskär**
- Rävsten*
- Styrelse
- Verksamhet
- Publikationer
- Sök ekonomiskt stöd
- Kulturmarkspris
- Ge en gåva

ÅSPSKÄR

Foto: Jan Lundqvist

Längst söder ut på Gräsön ligger Åspskär, en udde som omgeas av havet på tre sidor. Här kan du som besökare njuta av havet, ta ett dopp från någon av klipporna, ta passbåten över till Rävsten eller bara ta en fikapaus vid något av rastborden. Sommartid kan det tidvis vara mycket besökare här då Åspskär av geografiska skäl är knutpunkt för många boende och tillfälligtvis vistande bland öarna runt södra Gräsö. Därför kan det periodvis vara trångt på parkeringen vid Åspskär.

Åspskär ingår i naturreservatet Idön där det finns flertalet fina stigar som går genom betade skogar och öppna hagar. Nere vid Åspskär brygga finns information om naturreservatet och omkringliggande skärgård.

Vid Åspskär kan du ta en fikapaus vid någon av rastborden. Foto: Anett Wass

Hitta hit

Med bil: Från Öregrund ta färjan över till Gräsön. När du kommer iland på Gräsön följer du vägen åt höger och fortsätter söderut, så långt som det går. Parkering finns på höger sida några hundra meter från bryggan.

Med buss: Från färjeläget på Gräsön kan du ta buss 853 till hållplats Åspskär. OBS! Turen måste förbeställas. Läs mer på [ULs hemsida](#).

Visa Åspskär på en större karta

Fakta Åspskär

Markägare: Upplandsstiftelsen

Förvaltare: Länsstyrelsen i Uppsala län

Skyddsform: Naturreservat

Service: Information, rastbord, toalett, parkering för ca 20 bilar.

Övrigt: Sommartid kan det tidvis vara svårt att hitta en parkering.

Ta passbåt till Rävsten

Från Åspskär går det passbåt över till Rävsten. [Läs mer om bokning, priser och tider för passbåten.](#)

 [Skriv ut](#)